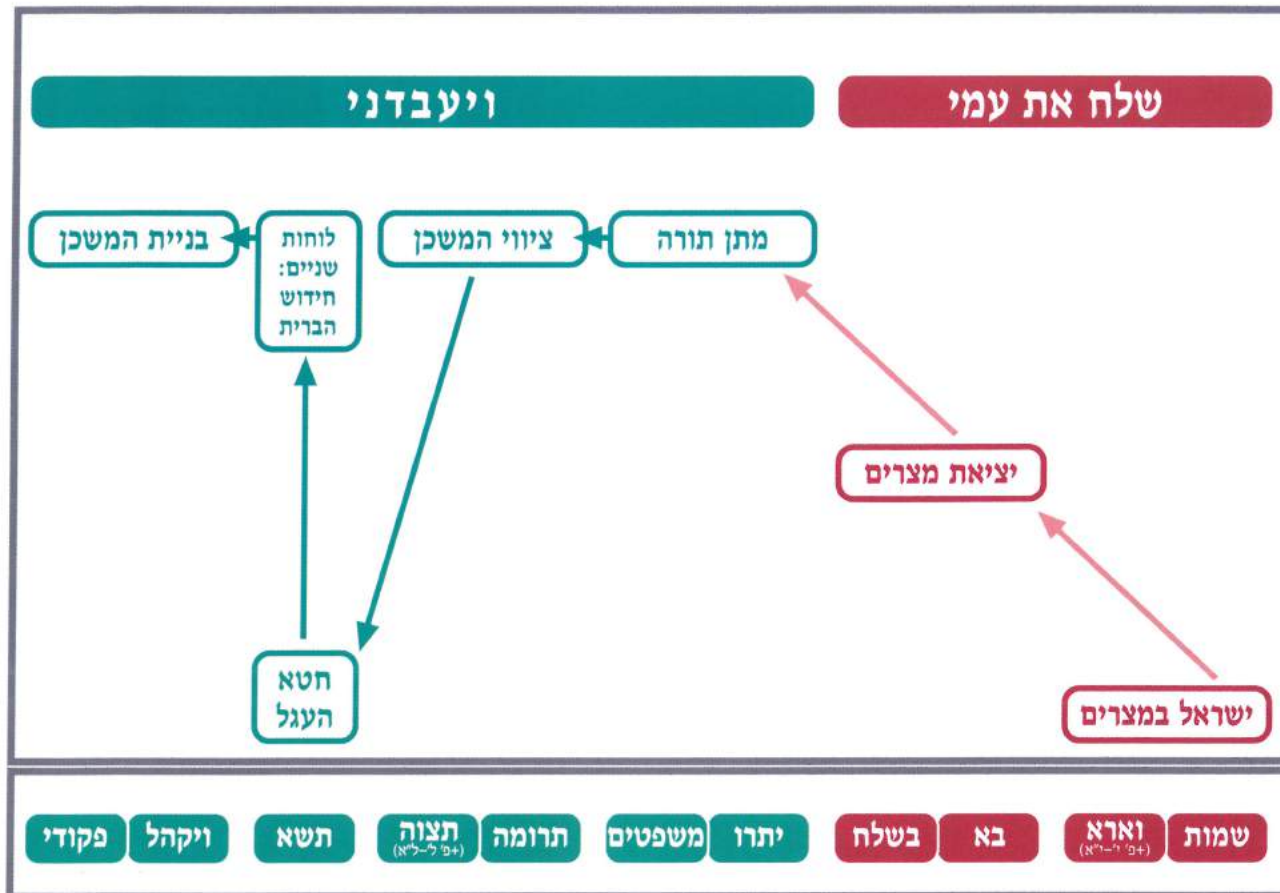

שמות

ספר שמות - מבנה כללי

שש פעמים חוזר הכתוב על הדרישה שהועמדה בפני פרעה: "שלח [את] עמי ויעבדני" (ז' טז, כו; ח' טז; ט' א, יג; י' ג), ופעם אחת: "שלח את בני ויעבדני" (ד' כג). דרישה זו משמשת כותרת לכל ספר שמות: חלקו הראשון (פרשות שמות-בשלח) עוסק ב"שלח את עמי", במשא ומתן על יציאת העם המשוועבד עד יציאתו בפועל.

חלקו השני (פרשות יתרו-פקודי) עוסק ב"ויעבדני", במטרת היציאה ממצרים, הן בעבודת ה' בקיום מצוות (יתרו-משפטים) והן בעבודת ה' במשכן (תרומה-תצווה, ויקהל-פקודי). גם השבר של חטא העגל ותיקונו (עיקרה של פרשת כי תשא) הוא בתחום של דרכי עבודת ה'.

"גובהן" של הפרשות מבטא את ההתרוממות מן השפל של עבודת מצרים, עד לחירות של עבודת ה' במתן תורה ומשפטיה, הנמשכת בהשראת השכינה במשכן. הנפילה בחטא העגל מורידה את העם לשפל שלפני היציאה ממצרים. המחילה והתיקון משיבים אותו להקמת המשכן, המכוסה בענן, מעין מעמד הר סיני מתמשך, ההולך עם העם בכל מסעותיו.

בהר סיני (10 חודשים)

עשיית המשכן והקמתו		חטא העגל ותוצאותיו				ציווי על המשכן													
		הקמת המשכן והשראת השכינה	הכהונה בגדי	החצר	הכלים	המבנה	היערכות	חידוש הברית ולוחות שניים	תוצאות נוספות	החטא ותוצאותיו המיידיות	מצוות הקשורות למשכן	מצוות הכוהנים	המשכן						
ו"ד										התרומוה למלאכת המשכן ציווי על כלי המשכן – ארון וכפורת, שולחן ומנורה ציווי על היריעות, האהל והמכסה ועל הקרשים ציווי על הפרוכת, המסך והעמודים ציווי על מזבח הנחשת ציווי על קלעי החצר, עמודיהם, יתדותיהם ומיתריהם ציווי על לקיחת השמן לנר ועריכתו ציווי על במי אהרן ובניו ציווי על מכנסיים לאהרן ולבניו ציווי על קידוש אהרן ובניו לכהונתם הלבשת אהרן ומשיחיתו, הלבשת בני אהרן הקרבת פס החטאת ואיל העולה הקרבת איל המילואים עם הלחם ציווי על שבעה ימים של מילוי חיים לכותנים									
ל"ז										ציווי על עולת התמיד ציווי על מזבח הקטורת ציווי על מתצית השקל ציווי על עשיית הכיור וכנו ועל קידוש חיים ורגליים ציווי על הכנת שמן המשחה ועל עשיית הקטורת מינוי בצלאל ואהליאב ציווי על השבת									
ל"ח										עשיית העגל רצון ה' ללכות את ישראל ותפילת משה שבירת הלוחות – טחינת העגל והשקיית ישראל הריגת 3,000 איש על ידי בני לוי, המגפה תפילת משה – בקשת סליחה הורדת העיניים									
ל"ט										בקשת משה לדיעת את דרכי ה' התגלות ה' למשה על הצור ל"ג מידות איסורים הקשורים לעבודה זרה מצוות הקשורות למועדים ירידת משה עם הלוחות השניים קרינת עור פני משה ונתינת המסווה ציווי ללשדאל על השבת ציווי ללשדאל על התרומוה למשכן – התנדבות ישראל עשיית ריעות המשכן, האהל, המכסה והקרשים עשיית הפרוכת, המסך והעמודים									
מ"א										עשיית הכלים הפנימיים – ארון וכפורת, שולחן, מנורה, מזבח הקטורת עשיית הכלים החיצוניים – מזבח העולה והכיור עשיית קלעי החצר ועמודיהם פקודי המשכן עשיית במי הכהונה									
מ"ב										הקמת המשכן – כבוד ה' מלא את המשכן									

מסגרת הזמן של ספר שמות ומשמעותה

"גר יהיה זרעך בארץ לא להם... ארבע מאות שנה". (בראשית ט"ו יג)

קבענו את זמן מות לוי, שחי בסך הכל 137 שנים (שמות ו' טז), וכך קיבלנו את משך השיעבוד: כ-115 שנים.

3. מסקנות העולות מן השרטוט:

א. פרק א' הוא הפרק היחיד המתאר את השיעבוד במצרים, והוא מגשר בין סוף ספר בראשית לשנה האחרונה במצרים, תקופה של כ-140 שנה.

ב. פרק ב' מתאר את שהתרחש תוך כדי השיעבוד, מבלי שמישהו מבני ישראל ידע על הולדתו של המושיע. יותר מכך: משה רבנו ברח ממצרים ונעלם לתקופה של עשרות שנים, ולבד מבני משפחתו (שלא ידעו על גורלו) בוודאי נשכח זכרו מבני ישראל.

ג. אף ששנות השיעבוד אינן תופסות מקום נרחב בפרקים ובפסוקים, הרי שמדובר בתקופה ארוכה של שיעבוד, של ניתוק ממסורת, חיים בצל משטר משעבד, העדר נבואה והעדר מנהיגות רוחנית. כל זה כמעט שלא תואר בכתוב!

ד. על רקע הסעיפים הקודמים, ברורה יותר תגובתו המסתייגת של משה, כאשר הוטלה עליו השליחות, וברורה יותר תגובת העם, כאשר משה הגיע למצרים עם בשורת הגאולה (אמונה בתחילה, אך הסתייגות והתנגדות בהמשך).

ה. יש להדגיש: התורה מתארת את מערכת הקשרים בין ה' לעמו, ולא את האירועים של העם בהיסטוריה. על כן ייתכן, שעשרות שנים יתוארו במספר קטן של פסוקים, וכל שאר הספר (פרקים ג'-מ') יוקדש לשנתיים בלבד; המכות, יציאת מצרים, מתן תורה ועד להקמת המשכן.

1. ביסוד השרטוט מונח ההסבר של חז"ל, ש-400 השנים נמנות מהולדת יצחק. רש"י (שמות ו' יח-כ) מוכיח, שאי אפשר לפרש את 400 השנים כמתייחסות לשהייה או לשיעבוד במצרים, אלא הן נמנות מימי האבות.

מאידך, יש להבחין ולדייק, שבפסוק בראשית לא נזכרת ארץ מצרים בשמה. הפסוק מדגיש, שזרע אברהם יהיה "גר... בארץ לא להם", כלומר, יגור בארץ שאינה שייכת לו ויסבול עבדות ועינוי, וכל זה ימשך 400 שנה. פירוש חז"ל הולם את הפסוק בקריאה מדויקת.

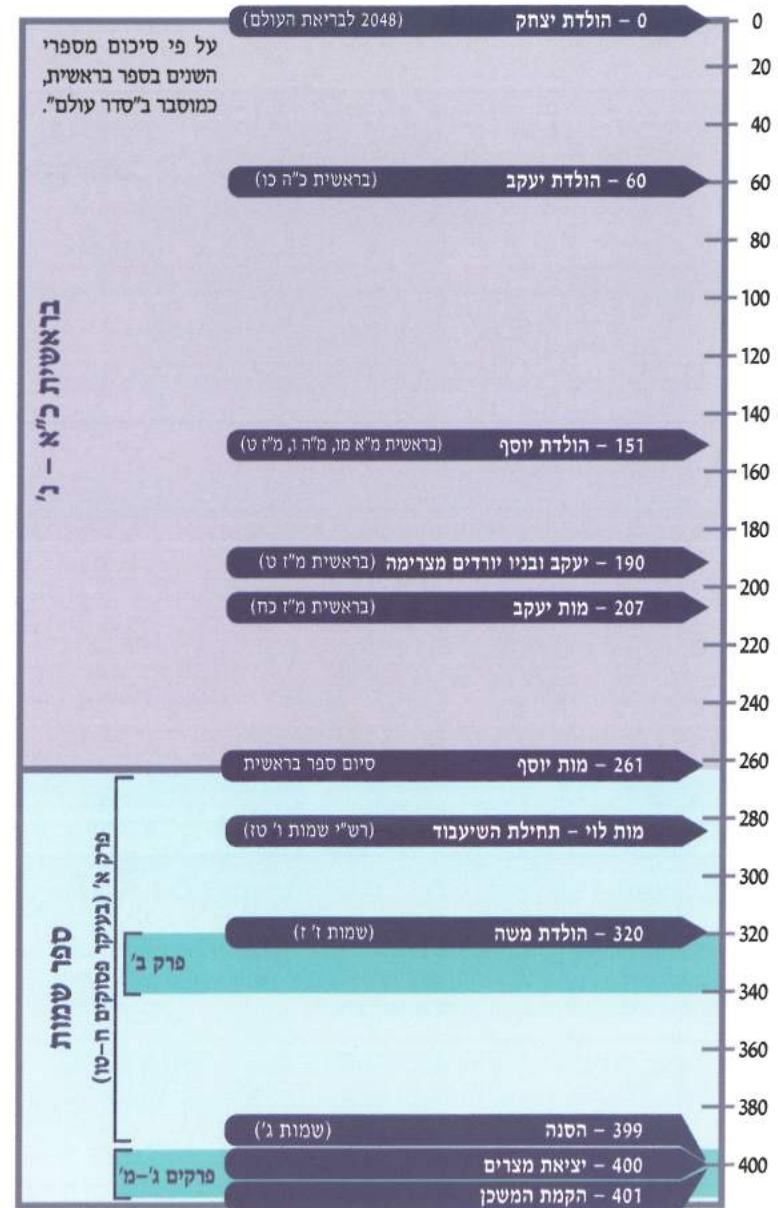
2. הערות פרטי החשובות:

א. ההפרש בין יוסף ליעקב (91 שנים) נקבע על פי גילם בעת ירידת המשפחה למצרים. יעקב היה אז בן 130 (בראשית מ"ז ט) ויוסף בן 39, שהרי ידוע, כי היה בן 30 בעומדו לפני פרעה, ואחר כך חלפו שבע שנות השובע ועוד שנתיים של רעב (המקורות - בשרטוט). יש לצרף לחשבון את הידיעה: "כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו" (מ"א לב), ועל כן רשאים אנו להניח, שלא היו רווחי זמן תוך כדי התהליך.

ב. השרטוט מניח, שמעמד הסנה היה קרוב מאוד לשנה שבה יצאו אבותינו ממצרים. משה היה בן 80 בעומדו לפני פרעה (שמות ז' ז) לקראת יציאת מצרים, ובתום 40 שנות המדבר היה בן 120 (דברים ל"א ב). הרושם העולה מן הכתובים הוא, שלא חלף זמן רב בין מעמד הסנה לבין התייצבות משה לפני פרעה, ולכל היותר מדובר על כמה שבועות או חודשים.

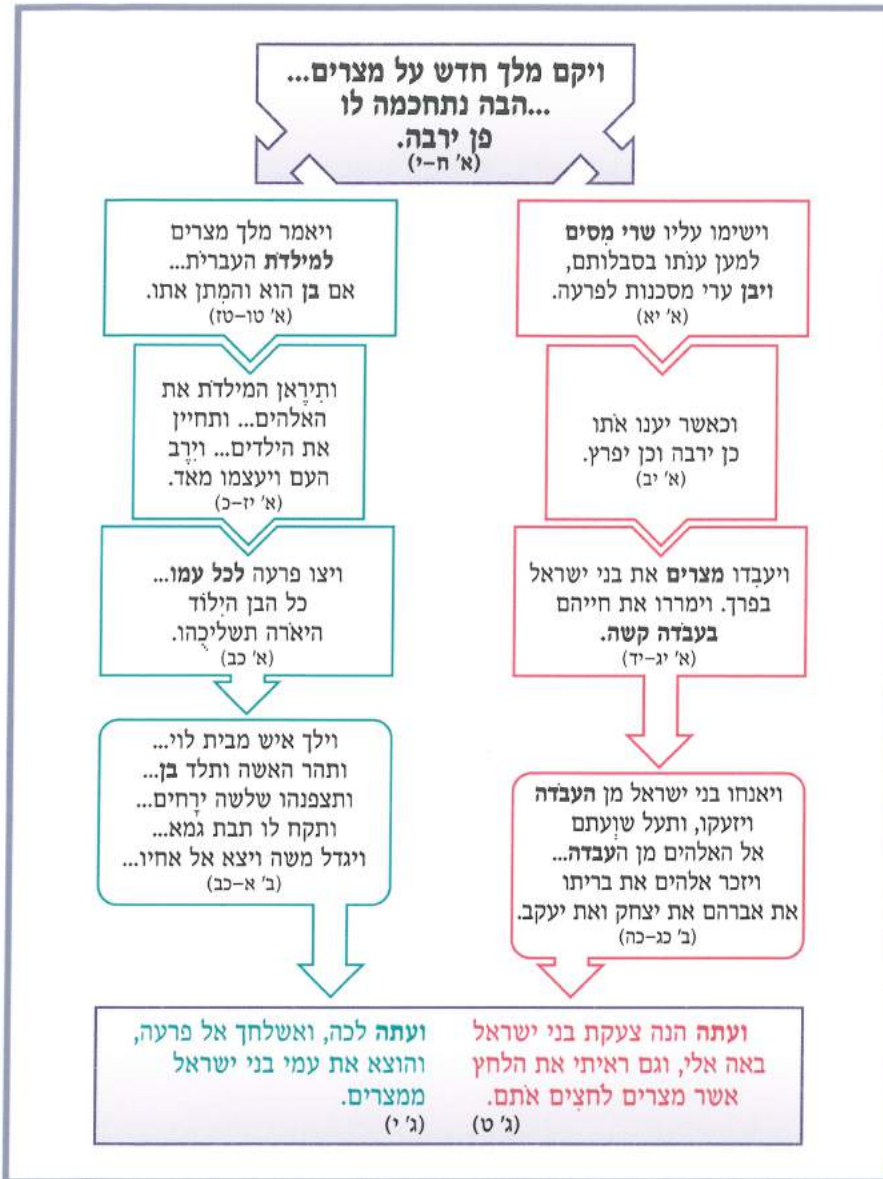
ג. השרטוט מניח, שמשם גדל בבית פרעה כ-20 שנה לפני שברח. [הרמב"ן (ב' כג) אומר, שהיה בן 12 או 13, ועל כל פנים לא יותר מבן 20].

ד. רש"י מביא (שמות ו' טז), שלוי האריך ימים יותר מאחיו, ועם מותו החל השיעבוד. מכיוון שכל 11 בני יעקב נולדו בשבע שנים, הרי שלוי גדול מיוסף בארבע שנים לכל היותר. על פי זה

* במקרא - 'בן שמונים' פירושו: בשנתו השמונים, ולא כפי שמקובל אצלנו: שמלאו לו שמונים. לדוגמא: 'כבש בן שנה' פירושו: בתוך השנה הראשונה, וכשמלאה לו שנה - נפסל.

שלבי השעבוד וניצני הגאולה (פרקים א'-ג')

פרק א': חששו של פרעה מפני הריבוי של בני ישראל (פס' ז-י) מוביל אל השעבוד הארוך במצרים, המתואר בתחילת ספר שמות בתמציתיות רבה (א' ח-כב).

התיאור מציג שני מהלכים עיקריים:

א. עינוי ועבודת פרך (יא-יד) **ב. הריגת הבנים (טו-כב)**

פרעה התחיל כל מהלך באופן סמוי, "דרך חכמה, שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם" (רמב"ן לפס' י):

א. שרי מסים (יא) **ב. המיילדות (טו)**

אבל ההתחכמות של פרעה לא הצליחה, כפי שמפורש בפסוק **יב** ובפסוק **כ**. הכישלון של המהלך הראשון נבע מהשגחה אלוקית נסית, בעוד שכישלון המהלך השני נבע ממעשה המיילדות שיראו את האלוהים, ובכך סייעו "מלתתא" לסכל עצת פרעה.

לאחר הכישלון החמיר פרעה את גזרותיו, והן הפכו (בכל מהלך) גלויות ופומביות:

א. ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. **ב. ויצו פרעה לכל עמו.**

פרק ב': תגובת העם לכל אחד משני המהלכים מתוארת בנפרד:

א. כנגד העינוי - זעקת העם אל האלוהים מן העבדה **ב. כנגד הריגת הבנים - נישואין, היריון ולידה ומאמץ להציל את הבן מן הגזרה**

(תגובה ציבורית, פאסיביות ללא פעולה; תגובת ההשגחה האלוקית תתברר רק בעוד עשרות שנים) (תגובה אישית פעילה, מאבק בגזרה; עזרת ההשגחה האלוקית מורגשת מיד.)

פרק ג': חיבור שתי התגובות לשני מהלכי השעבוד, הביא לבסוף (לאחר 80 שנה!) את בשורת הגאולה, כאשר היחיד שנולד מתוך המאמץ והמאבק בגזרה, נבחר לגאול את העם שנאנק תחת הלחץ המצרי.

מעמד הסנה - הטלת השליחות על משה (פרקים ג'-ד')

שאלותיו וטענותיו של משה במעמד הסנה, שבו התבשר לראשונה על שליחותו להוציא את בני ישראל ממצרים, מעידות עד כמה באה לו שליחות זו בהפתעה. אכן, זו ההתגלות הנבואית הראשונה למשה וגם כובד המשימה מצדיק במידה רבה את חששותיו הגדולים מן המשימה. ואף על פי כן, תגובת ה' מעידה במפורש (ד' יד), ש"משה הפריז בהתנגדותו הממושכת והתקיפה לדרישה האלוקית.

הייעוד הכללי: "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים" (ג' י)			
תשובות הקב"ה		טענות משה	
א. שאלה על עצם השליחות והתאמתו לה	פרק ג' "מי אנכי כי אלך אל פרעה, וכי אוציא את בני ישראל ממצרים." (יא)	"כי אהיה עמך, וזה לך האות כי אנכי שלחתיך". (יב)	הבטחת גיבוי ותוספת עידוד
ב. שאלת הבהרה מתבקשת	"הנה אנכי בא אל בני ישראל... ואמרו לי מה שמו, מה אמר אלהם". (יג)	"כה תאמר לבני ישראל: אהיה שלחני אליכם". (יד)	תשובה מפורטת לשאלה
התוכנית המפורטת: "לך ואספת את זקני ישראל..." (ד' טו-כב)			
ג. חשש מתגובת ישראל (בהבטחת ה')	פרק ד' "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי, כי יאמרו, לא נראה אליך ה'". (א)	מתן האותות (ב-ט)	מענה לחששות תוך נזיפה מרומזת (רש"י ד' ג, ו)
ד. ניסיון להתחמק	"לא איש דברים אנכי... כי כבוד פה וכבוד לשון אנכי". (י)	"מי שם פה לאדם... ועתה לך, ואנכי אהיה עם פיך". (יא-יב)	סתירת טענות משה חרישה חחרת בתקיפות
ה. סירוב בלתי מנומק	"שלח נא ביד תשלח". (יג)	"ויחר אף ה' במשה... (וצירוף אהרן לשליחות) (יד-טז)	חרון אף, נזיפה וענישה * (רש"י לפס' יד)

התרשים מצביע על ההתפתחות שחלה בחמשת שלבי ה"דו-שיח" בין משה לה'.

בשני השלבים הראשונים (א-ב) משה מבקש תשובות והבהרות הנוגעות לעצם השליחות, וזוכה בהתאם לתשובות, הבהרות ועידוד מה'.

בשלושת השלבים האחרונים (ג-ה) טענות משה יוצרות רושם שנכונותו לקבל על עצמו את השליחות פוחתת והולכת (וכך גם התרשים הולך ומצטמק).

גם תגובות ה' לטענות משה הולכות ומחריפות מטענה לטענה, עד לשיא של חרון אף ה' במשה. נראה שמשה יוצא לבסוף לשליחות מעמדה נחותה וחלשה יותר מזו שהיה בה בתחילת מעמד הסנה. ייתכן שההסבר לכך הוא סוד ההשגחה בגאולתן של ישראל, השייכת כולה לה' "ולא על ידי שליח".

* נחלקו הפרשנים ברש"י על שם ששערה חרון אף זה על משה ועל שליחותו (ראה רש"י ורשב"ם לפס' יד). ממהלך הפסוקים (יד-טז) נראה, ש"הרושם" הוא בעצם המינוי של אהרן כנביא המדבר במקום משה אל העם (טז) ואל פרעה (ז' ב). שינוי זה נוגע ישירות לשתי הטענות האחרונות של משה, והוא פגע, לפי המשך הפרשה, בעמידתו של משה מול העם ומול פרעה.

מבנה פרשת שמות (פרקים א'-ה')

פרק א' – השעבוד

פרק ב' – לידת משה והתבגרותו

התערבות ההשגחה מתחילה באופן סמוי מעין כול.
רק הקורא יודע, שלידת משה היא סיפור לידת מושיען של ישראל.
(דומה לכך הוא סיפור מגילת רות שרקעו בספר שופטים וסופו יתברר בספר שמואל).

פרק ג' – מעמד הסנה

התערבות ההשגחה מתגלית לראשונה במפורש בתוכנית מדוקדקת של גאולה מן השעבוד,
אבל גילוי זה נודע בינתיים למשה בלבד.

פרק ד' – משה ובני ישראל

ההודעה האלוקית נמסרת לזקני בני ישראל ולעם:
"ויאמן העם, וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל... ויקדו וישתחוו"; (לא)
בשורת הגאולה הולכת ומתפשטת.

פרק ה' – מול פרעה

ההודעה האלוקית נמסרת לפרעה.
לכאורה, מגיע הסיפור אל השלב הסופי,
ועוד מעט תדחקנה קרני הגאולה כליל את חשכת השעבוד.

תגובת פרעה טורפת את הקלפים של כל המהלכים הקודמים.
הוא כופר בכול: במשלח, בשליח ובשליחות, ומכביד את העבודה על בני ישראל.
כתוצאה מכך, נפגעת אמונת העם בתהליך כולו.
שוטרי בני ישראל פונים אל פרעה בלשון "עבדיך" ו"עמך" (טו-יח), ומצד שני הם טוענים כנגד ההתערבות של משה ואהרן (כא).
גם משה עצמו חוזר בטענות קשות כלפי ה' (כב-כג), ויש להתחיל שוב מחדש. בכך פותח הפרק הבא.

עשר המכות (פרקים ז'-י"ב)

ר' יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך עד"ש באח"ב

פסוקי הפתיחה למכות מלמדים, כי עשר המכות נחלקות לשלוש קבוצות של מכות (לכל קבוצה תכלית מוגדרת), ומכת בכורות – האחרונה – כוללת את כולן. לפני כל שלישיית מכות אמר ה' מהי מטרת מכות אלו.

"בעבור תדע כי אין כמני בכל הארץ". (ט' יד)	"למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ". (ח' יח)	"בזאת תדע כי אני ה'". (ז' יז)
<p>ברד "השכם בִּבְקָר, (ט' יג-לה) והתיצב לפני פרעה".</p> <p>"ברד כבד מאד, אשר לא היה כמהו במצרים, למן היום הנִסְדָּה ועד עתה".</p> <p>מאפיינים: שתי המכות פגעו בצמחיית מצרים, ומודגש המאורע ההיסטורי החריג שבמכות אלו.</p> <p>פעולת משה הביאה מכות אלו.</p> <p>ארבה "בא אל פרעה... ויאמרו אליו: כה אמר ה'... שלח עמי ויעבדני. כי אם מאן אתה לשלח..."</p> <p>"אשר לא ראו אבתיך ואבות אבתיך, מיום היותם על האדמה עד היום הזה".</p>	<p>ערוב "השכם בִּבְקָר, (ח' טו-כו) והתיצב לפני פרעה, הנה יוצא המימה".</p> <p>"והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן, אשר עמי עמד עליה... ושמתי פֶּדֶת בין עמי ובין עמך".</p> <p>דבר "בא אל פרעה, ודברת אליו: כה אמר ה'... שלח את עמי ויעבדני. כי אם מאן אתה לשלח..."</p> <p>"והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים, ולא ימות מכל לבני ישראל דָּבָר".</p>	<p>דם "לך אל פרעה בבקר, הנה יצא המימה, ונצבת לקראתו על שפת היאר".</p> <p>"ובאש היאר... ויבאש היאר".</p> <p>צפרדע "בא אל פרעה, ואמרת אליו: כה אמר ה', שלח את עמי ויעבדני. ואם מאן אתה לשלח..."</p> <p>"ותבאש הארץ".</p>
<p>חושך (י' כא-כט) אין התראה</p>	<p>שחין (ט' ח-יב) אין התראה (משה ואהרן פועלים להבאת המכה)</p>	<p>כינים (ח' יב-טו) אין התראה</p>

בכורות "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים". (י"ב יב) "למען תדעו, אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל". (י"א ז) "והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים, אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תִסְפָּךְ". (י"א ו)

כפי שעולה מן הטבלה, לשתי המכות הראשונות בכל קבוצה – המכות שלפניהן הייתה התראה – מאפיינים מיוחדים, שבאמצעותם אמור היה פרעה להתחנך לתכנים מסויימים (כי אני ה' / אני ה' בקרב הארץ / אין כמוני בכל הארץ).

א. הקבוצה הראשונה

קבוצה זו באה ללמד את פרעה "כי אני ה'". מטרה זו ניצבת בראשית המכות בעקבות דברי פרעה, עת שמע לראשונה על בקשת העם ללכת לעבוד את ה': "מי ה' אשר אשמע בקלו לשלח את ישראל, לא ידעתי את ה', וגם את ישראל לא אשלח" (ה' ב).

המטרה הושגה הן על ידי הכאת מקור העוצמה הכלכלית של מצרים וגאוותם – היאור, והן על ידי הניצחון בתחרות עם החרטומים – שליחי פרעה בעלי הכוח המאגי. בשני התחומים מתלווה תחושה של לעג כלפי מרכיבי העוצמה המצרית.

בדם ובצפרדע מופיע השורש ב'א'ש'. לא די שמקור העוצמה המצרית הוכה והפך לדם, אלא הוא עצמו גרם לסירחון, הן על ידי עצמו, והן על ידי הצפרדעים שיצאו ממנו.

בקבוצה זו מוצגים החרטומים, שליחי פרעה, כמתחרים עם אהרן, שליח ה' (תחרות זו החלה כבר במופת התנין), עד שלבסוף, במכת הכינים, לא הצליחו לעשות את אשר הצליח אהרן, והודו בפה מלא: "אצבע אלהים הוא" (ח' טו).

ב. הקבוצה השנייה

קבוצה זו באה ללמד את פרעה "כי אני ה' בקרב הארץ", כלומר משיגה ופועל במציאות.

מטרה זו הושגה על ידי שני דגשים המצויים בשתי המכות הראשונות בקבוצה זו:

1. האפליה בין מצרים לבני ישראל – רעיון זה, הודגש כבר בהתראה שאמר משה לפרעה, וחזר שוב בביצוע.

2. מועד ספציפי – קביעת מועד מסוים לבוא המכה בשתי ההתראות:

בערב – "למחר יהיה האת הזה" (ח' יט).

דבר – "וישם ה' מועד לאמר, מחר יעשה ה' הדבר הזה בארץ" (ט' ה).

באמצעות האפליה הנעשית בזמן מוגדר, מוכיח ה' שהוא פועל בעולם, ומשיגה על המצויים בו.

ג. הקבוצה השלישית

קבוצה זו באה ללמד את פרעה "כי אין כמוני בכל הארץ".

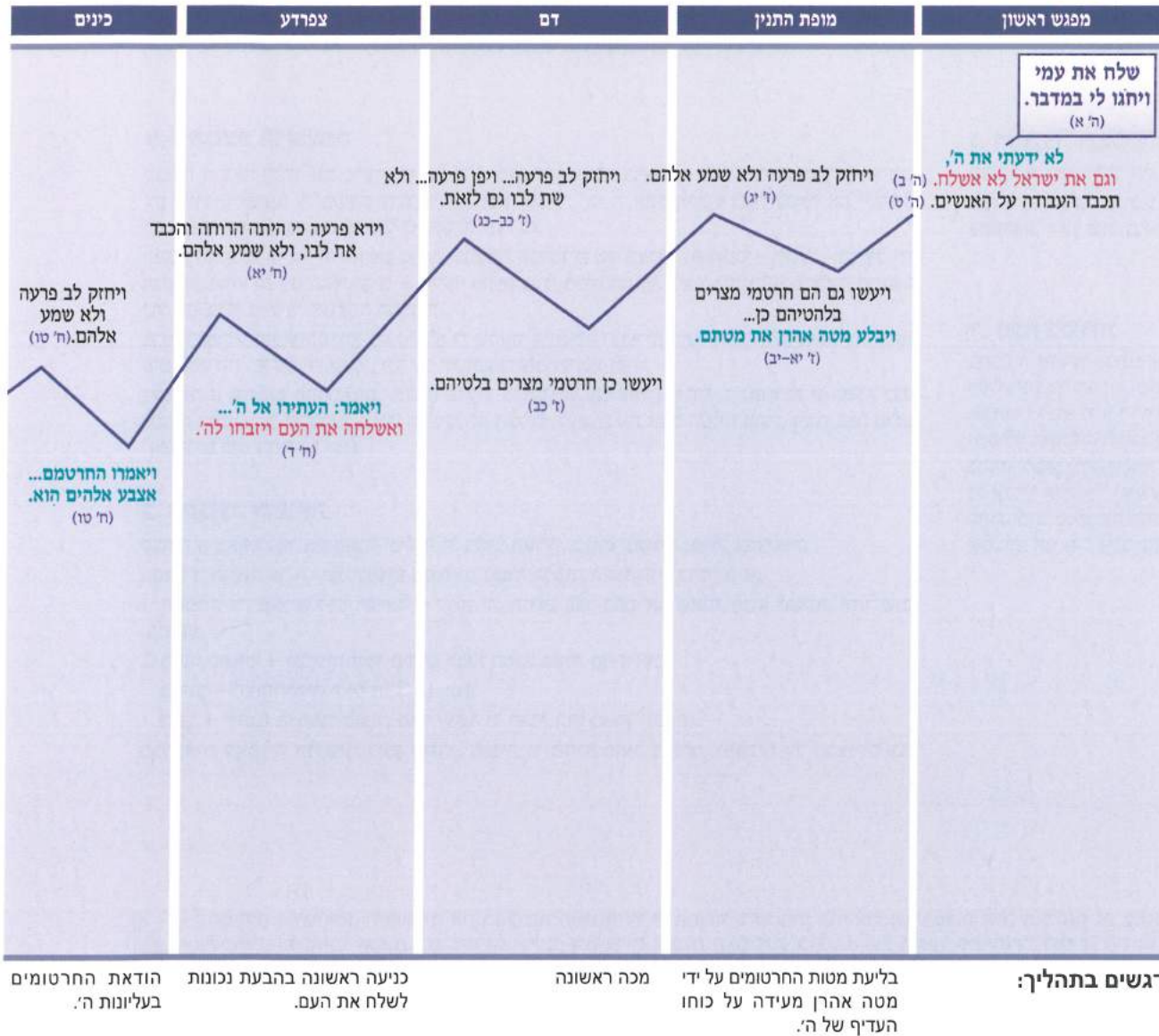
מטרה זו הושגה באמצעות מכות חריגות בעוצמתן (מאורע היסטורי חריג). גם דגש זה הופיע כבר בהתראה, וחזר שוב בביצוע.

ד. מכת בכורות

במכה זו מדגיש הכתוב את כל המאפיינים שפגשו בקבוצות הקודמות, ומבחינה זו המכה העשירית כללה את כל המכות שקדמו לה. כך התבטא משה כשניצב מול פרעה והתרה בו על מכת בכורות שעתידה לבוא ("א ד-ח): "והייתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים, אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסוף (מאורע היסטורי חריג כבקבוצת המכות השלישית). ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו, למאיש ועד בהמה, למען תדעון, אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל (אפליה – כבקבוצת המכות השנייה). וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי לאמר, צא אתה וכל העם אשר ברגליך" (כניעת עבדי פרעה כנגד מאבק החרטומים כבקבוצת המכות הראשונה). בהמשך, בציווי לישראל אף מופיע: "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני ה' " (י"ב יב).

* התמקדנו במאפיינים המייחדים את הקבוצות השונות על פי המכות שיש עימן התראה. שבע מכות אלה מופיעות גם במזמור ע"ח בתהלים.
* שלישיית המכות הראשונה (דם, צפרדע וכינים) ושלישיית המכות האחרונה (ברד, ארבה וחושך) מתייחדות בנטיית היד או המטה הנזכרת בהן.
* ישנם מאפיינים נוספים המייחדים את שתי המכות הראשונות שבכל קבוצה: בשתי המכות הראשונות ההתמקדות היא ביאור ובמימי מצרים, ומביא המכה הוא אהרן. בשתי המכות האמצעיות ההתמקדות היא בבעלי חיים – הן כמטרידים והן כניזוקים – ומביא המכה הוא ה', ללא פעולה אנושית מיוחדת. בשתי המכות שבקבוצה האחרונה ההתמקדות היא בצומח (שהרי במכת הברד יכלו העבדים ובעלי החיים להינצל), ומשה הוא שהביא את המכות הללו.

הכנעת פרעה וחינוכו בפרשת המכות (פרקים ה'-י"ב)

הסירוב של פרעה לדרישה "שלח את עמי ויעבדני", ידוע ואף מובטח מראש. תחילה במעמד הסנה (ג' ט): "ואני ידעתי, כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה", ושוב במצרים לאחר העימות הראשון עם פרעה (ז' ג-ד): "ואני אקשה את לב פרעה... ולא ישמע אִלְכֶם פרעה".

ובכל זאת, ה**נוסחה החוזרת**: "ויחזק/ויכבד לב פרעה" או "ויחזק ה' את לב פרעה", אין לפרשה כחזרה לנקודת ההתחלה. ניכרים גוונים שונים בהתנגדות של פרעה לדרישת משה, וניתן להבחין, כיצד הלכה ונחלשה התנגדותו למשה, שליח ה'. גם דברי החרטומים ועבדי פרעה מבטאים כניעה הולכת וגוברת ככל שנמשכות המכות.

התרשים מבטא התפתחות זו:

הציר האופקי הוא ציר הזמן, המסמן את המפגשים בין משה ואהרן לפרעה, המשליחות הראשונה עד מכת בכורות. הציר האנכי מבטא את עוצמת ההתנגדות או הכניעה של פרעה לדרישת משה בשם ה'. בתחילה סירב פרעה לדרישת משה תוך שני דגשים:

א. "לא ידעתי את ה'".

ב. "וגם את ישראל לא אשלח".

גם היחלשות ההתנגדות למשה התבטאה באותם שני נושאים:

1. הכרה גוברת והולכת מצד פרעה ועבדיו בכוחו ובעליונותו של ה'.
2. ויתורים הולכים וגדלים במתן האישור ליציאה ממצרים.

כגון:

● **התעצמות הכניעה לדרישה של משה:**

הבטחה לשלח: "ואשלחה את העם". (מכת צפרדע, ח' ד),

מתן אישור: "לכו זבחו... בארץ". (מכת ערוב, ח' כא),

בירור מעשי: "מי ומי ההולכים". (מכת ארבה, י' ח).

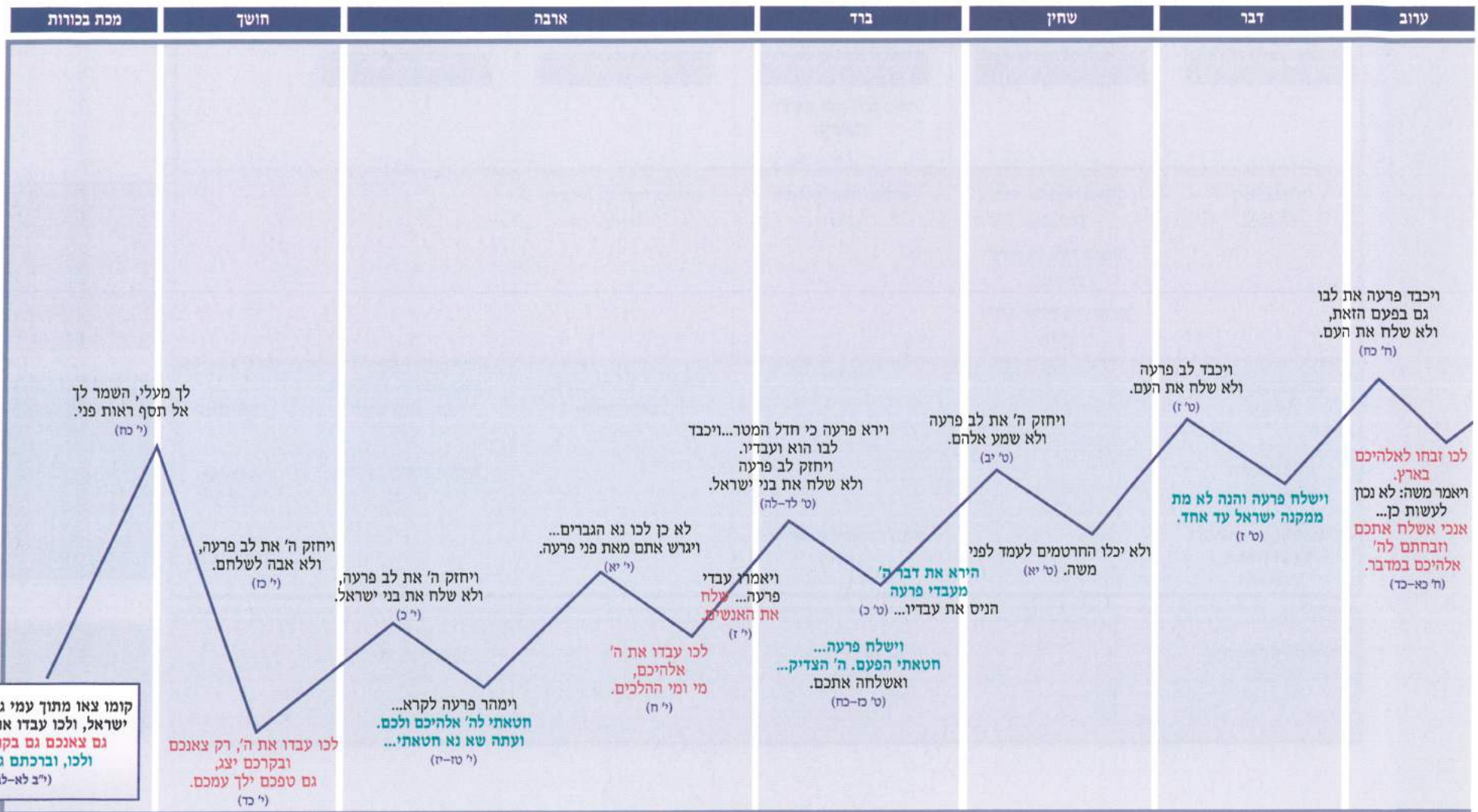
● **וויתור הולך וגדל בנוגע לאלה הכלולים באישור היציאה:**

תחילה: "לכו נא הגברים". (מכת ארבה, י' יא),

אחר כך: "גם טפכם ילך עמכם". (מכת חושך, י' כד),

ולבסוף: "גם צאנכם גם בקרכם קחו". (מכת בכורות, י"ב לב).

● **עיון בפרטי התגובות של פרעה, החרטומים והעבדים מלמד על שינוי הדרגתי שחל בכל שכבות העם המצרי, עד "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם" (י"ב לג).**

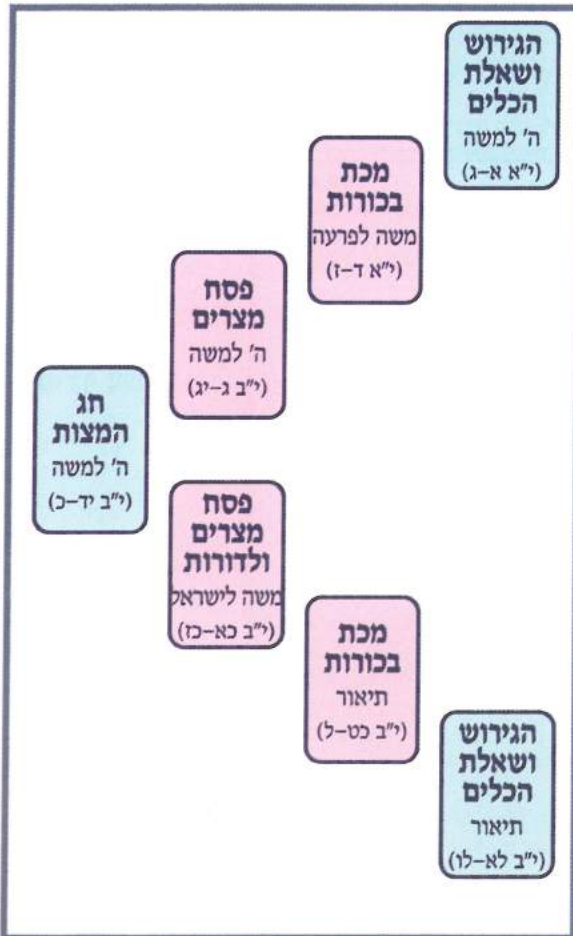
קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל, ולכו עבדו את ה' כדברכם. גם צאנכם גם בקרכם קחו... ולכו, וברכתם גם אתי. (י"ב לא-לב)

אישור מידי ליציאה משה השגחת ה' בקרב הארץ. פרעה שולח לבדוק ומגלה את שיא הפגיעה בחרטומים. חלק מעבדי פרעה יראים את דבר ה'. פרעה מכה על חטא' ומכריז שה' צדיק. פרעה מכיר בחטאו כלפי ה' (וכלפי משה) ומבקש מחילה. פרעה אוסר על משה לבוא שוב אל ביתו (כנראה מפחד ממפגש נוסף איתו). פרעה משה ומתן עם משה עוד לפני המכה.

מכת בכורות ויציאת מצרים - בין פסח לחג המצות

פרק י"ב		פרק י"א			
תיאור האירועים	משה לישראל	ה' למשה ולאהרן	משה לפרעה	ה' למשה	
		"החדש הזה לכם ראש חדשים". (ב)			
מכת בכורות (כט-ל)	ציווי על פסח מצרים (כא-כג) ציווי על פסח לדורות (כד-כז) "וילכו ויעשו בני ישראל". (כח)	ציווי על פסח מצרים (ג-יג)	התראה על מכת בכורות (ז-ד)		מכת בכורות ועשיית הפסח
הגירוש ממצרים (לא-לד)			הודעה על הגירוש הצפוי לאחר המכה (ח)	הודעה על הגירוש הצפוי לאחר הנגע הבא (א)	הגירוש
שאלת הכלים (לה-לו)				ציווי על שאלת הכלים (ב-ג)	היציאה ממצרים וחג המצות
הנסיעה מרעמסס לסוכות ואפיית המצות (לז-לט)		ציווי על חג המצות לדורות (יד-כ)			חג המצות
דברי סיכום לשהייה במצרים (מ-מב)				דברי סיכום לקראת ההכרעה (ט-י)	דברי סיכום

בפרקים המתארים את תשע המכות (דס-חושך) ישנה תבנית קבועה, שעל פיה מופיעות המכות בזו אחר זו, לעתים עם התראה לפרעה ולעתים בלעדית, ולאחר סילוק המכה מתוארת תגובת פרעה וחוזר חלילה. בני ישראל נזכרים מדי פעם, רק כדי להדגיש שהם לא נפגעו מן המכות. לעומת זאת, במכת בכורות נדרשים ישראל לראשונה לעשות מעשים כדי לא להיפגע מן המכות, והם מקבלים הנחיות ומצוות לשעה ולדורות (י"ב א-כח), שעיקרן עשיית הפסח וחג המצות ושאלת הכלים. הטבלה מסדרת את הציוויים השונים שנאמרו למשה ולישראל ואת מהלך האירועים לפי זמנם ועניינם באופן שמבהיר את סדר הדברים, את הצורך בציוויים השונים ואת משמעותם לשעה ולדורות.

2. הטבלה מראה, שאת הציווי לעשות את הפסח מסר משה לישראל (י"ב כא-כז), אך לא נזכר בפסוקים שהוא מסר להם את מצוות חג המצות. יש לשים לב, שכאשר קיבל משה מה' את מצוות בכור (י"ג א-ב), הוא מסר לישראל קודם את מצוות חג המצות (י"ג ג-י), ורק אחר כך את מצוות בכור (יא-כז). עובדה זו מחזקת את הדעה, שמצוות חג המצות (איסור חמץ, בפרט) לא נהגו במצרים, שהרי לפני היציאה אין מקום לצוות על עשיית זכר לה. לפי זה, המצה הנאכלת לדורות, היא זכר למצה שנאלצו אבותינו לאכול לאחר שגורשו ממצרים. גישה זו משתקפת בדברי ההגדה: "מצה זו שאנו אוכלים - על שום מה? על שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ"; משמע, שאם לא היו נגאלים בחיפזון היו מחמיצים את הבצק, ואופים לחם במצרים.

דעה אחרת בעניין זה מצויה בדברי הרמב"ן (י"ב לט). לדבריו, נהגו מצוות חג המצות כבר במצרים, וגם אם לא היו אבותינו מגורשים בחיפזון, הם היו אופים מצות במצרים, כי ליל ט"ו בניסן היה אסור בחמץ כבר באותה שנה. לפי דבריו, המצה נבחרה מראש להיאכל בחג הגאולה, ללא קשר לאירועים שהתרחשו בזמן היציאה.

3. מקום מיוחד שמור בפרקים אלה לעניין שאלת הכלים. הדבר הראשון שאמר ה' למשה, לאחר שגילה לו שהיציאה ממצרים קרובה, היה: "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו... כלי כסף וכלי זהב". ה' אף סייע לישראל לקיים את הציווי: "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום". כבר במעמד הסנה, כאשר סיפר ה' למשה את שעתיד לקרות, הוא מדגיש: "והיה כי תלכו, לא תלכו ריקם" (ג' כא-כב). הפרשנים ששמו לב לדבר, ניסו לבאר את החשיבות של עניין זה, ועיין בספרה של נחמה ליבוביץ, 'עיונים חדשים בספר שמות', שם מובאות דעות שונות בנושא.

עניין שאלת הכלים, הנזכר בדברי ה' למשה לאחר מכת החושך, ונזכר שוב בסוף סיפור הגירוש ממצרים, יוצר מסגרת לסיפור כולו, כמוצג בתרשים הבא, וישנו דמיון רב בין הלשוניות בקטעים המקבילים.

1. הטבלה מפרידה בין ה'פסח', הקשור באופן הדוק למכת בכורות, ל'חג המצות' הקשור ליציאה ממצרים.

הפסח במצרים היה תנאי הכרחי להצלה ממכת בכורות, שהרי בעקבות עשייתו פסח ה' על בתי בני ישראל, ומנע מן המשחית לבוא אל בתיהם ולנגוף (י"ב יב-יג). קורבן הפסח לדורות נועד לשמש זכר להצלה זו, וכאשר עתידים הבנים לשאול על עשיית הפסח, יש לספר להם את סיפור ההצלה ממכת בכורות (י"ב כו-כז). על פי זה נראה, שגם אם מכת בכורות לא הייתה המכה האחרונה, גם לולא גורשו ישראל לאחריה, היה צורך בעשיית הפסח, כדי שהמכה לא תפגע בבני ישראל. (מסתבר, שבמקרה כזה לא היו מצטווים ישראל לאכול את הפסח בחיפזון, ולא היו מצטווים לאוכלו כשמותניהם חגורים ונעליהם ברגליהם, אך לעשות את הפסח ולתת את דמו על המשקופים והמזוזות - היו צריכים).

חג המצות נועד מעיקרו להיות זכר ליציאה ממצרים, ואין הוא תנאי ליציאה. כבר בפסוק הראשון ה' בן נאמר:

"והיה היום הזה לכם לזכרון... לדרתכם חקת עולם תחגוהו" (י"ב יד); ובהמשך: "ושמרתם את המצות, כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים" (י"ב יז). גם בהמשך (י"ג ג-י), כאשר מצווה משה את ישראל על חג המצות, הוא פותח: "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים... ולא יאכל חמץ". בפועל כרוכות מצוות הפסח לדורות עם מצוות חג המצות, שהרי יצאו אבותינו ממצרים בעקבות מכת בכורות. 'פסח' מתחיל ביום י"ד בניסן בין הערביים (עיין ויקרא כ"ג ה, במדבר כ"ח טז), וליל ט"ו בניסן הוא הלילה שבו אוכלים את הפסח, אך הוא גם הלילה הראשון (והחשוב) של חג המצות. (נחלקו תנאים, מתי מסתיים ה'פסח': בחצות ליל ט"ו או בבוקר יום ט"ו; ראה פסחים קכ).

יחד עם זאת, ההפרדה בין שני המועדים הללו מתקיימת גם לדורות, שכן ב"ד באייר בין הערביים מתקיים פסח שני ולא חג מצות שני. גם לאלו שצריכים לעשות פסח שני, ליל ט"ו באייר לא היה איסור מלאכה ולא איסור חמץ, שני איסורים הקשורים לחג המצות ולא לפסח.

ישראל ומצרים בים סוף (פרקים י"ד-ט"ו)

"לגזר ים סוף לגזרים... והעביר ישראל בתוכו... ונער פרעה וחילו בים סוף - כי לעולם חסדו". (תהלים קל"ו)

ג. סגירת הים

כו ויאמר ה' אל משה, נטה את ירך על הים, וישבו המים על **מצרים** על **רכבו ועל פרשיו**:

כז ויט משה את ידו על הים, וישב הים לפנות בקר לאיתנו **ומצרים** נסים לקראתו, וינער ה' את **מצרים** בתוך הים: כח וישבו המים ויכסו את **הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה** הבאים אחריהם בים, לא נשאר בהם עד אחד:

כט ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, והמים להם חמָה מימינם ומשמאלם:

ל ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד **מצרים**, וירא ישראל את **מצרים** מת על שפת הים: לא וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' **במצרים**, ויראו העם את ה', ויאמינו בה' ובמשה עבדו:

ד. שירת הים

ב. קריעת הים

טו ויאמר ה' אל משה, מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו: טז ואתה הרם את מטך ונטה את ירך על הים ובקעהו, ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה:

יז ואני הנני מחזק את לב **מצרים** ויבאו אחריהם, ואכבדה **בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו**: יח וידעו **מצרים** כי אני ה', בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו:

יט ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם, ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאַחֲרֵיהֶם: כ ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה, ולא קרב זה אל זה כל הלילה: כא ויט משה את ידו על הים, ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויִבְקְעוּ המים:

כב ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה, והמים להם חמָה מימינם ומשמאלם:

כג וירדפו **מצרים** ויבאו אחריהם **כל סוס פרעה רכבו ופרשיו** אל תוך הים:

כד ויהי באשמרת הבקר, וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן, ויהם את מחנה מצרים:

כה ויסר את **אפן מרכבתיו** וינהגו בכבדת, ויאמר **מצרים** אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם **במצרים**:

א. המרדף

א וידבר ה' אל משה לאמר: ב דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים, לפני בעל צפן נכחו תחנונו על הים: ג ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ, סגר עליהם המדבר:

ד וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם, ואכבדה **בפרעה ובכל חילו** וידעו **מצרים** כי אני ה', ויעשו כן:

ה ויגד למלך מצרים כי ברח העם, ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם, ויאמרו מה זאת עשינו, כי שלחנו את ישראל מעבדנו: ו ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו: ז ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם על פְּלוֹ:

ח ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל, ובני ישראל יצאים ביד רמה:

ט וירדפו **מצרים** אחריהם ושיגו אותם חנים על הים **כל סוס רכב פרעה ופרשיו** וחילו, על פי החירת לפני בעל צפן:

י ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה **מצרים** נסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה': יא ויאמרו אל משה, המבלי אין קברים **במצרים** לקחתנו למות במדבר, מה זאת עשית לנו להוציאנו **ממצרים**: יב הלא זה הדבר אשר דברנו אליך **במצרים** לאמר, חדל ממנו ונעבדה את **מצרים**, כי טוב לנו עֲבַד את **מצרים** ממתנו במדבר: יג ויאמר משה אל העם אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום, כי אשר ראיתם את **מצרים** היום לא תסיפו לראתם עוד עד עולם: יד ה' ילחם לכם ואתם תחרישון:

ציווי ה'

מטרה ראשונה

תחילת קיום התכנית

הליכת בני ישראל

מרדף מצרים

הצלחת התכנית

יראת ישראל

מטרה שנייה

א. שלושה שלבים

סיפור קריעת ים סוף נחלק לשלוש פרשיות, שכל אחת מהן מתארת שלב חדש במהלך הסיפור. העמדת השלבים זה בצד זה, כמוצג בתרשים, מאפשרת להתבונן בהתפתחות שחלה ביניהם, ולהבין את המטרות הכלולות במאורע ייחודי זה.

כל אחת מהפרשיות פותחת בציווי של ה', המוליך אל שלב נפרד בתוכנית האלוקית. לאחר כל ציווי מתארים הפסוקים את קיום התוכנית, אם על ידי פרעה, ואם על ידי משה ובני ישראל. במהלך תיאור זה מופיע בכל שלב פסוק המתאר בחגיגות את הליכת בני ישראל (פס' ח, כב, כט). פסוק דומה חותם את שירת הים (ט"ו יט), והוא מהווה מעין חוט מקשר בין כל חלקי הסיפור.

ניכר במיוחד הדמיון בין תיאור המטרה בשלב א' (ד) לתיאור שלב ב' (זי-יח), וכן הדמיון בתיאור המרדף המצרי בכל שלב (ט, כג).

נראה, שהחזרה על התוכנית האלוקית בשלב השני נבעה מצעקת בני ישראל, שעצרה את המהלך בשלב א'. יראת ישראל מן המצרים שרדפו אותם, חייבה להציב מטרה נוספת במהלך קריעת ים סוף (יג). ייתכן, שהפסקה זו יצרה את הצורך לחזור על התוכנית הראשונית בתחילת השלב השני (קריעת הים).

שלב ג' (כו-לא), שנוסף לאחר שכבר הושגה המטרה הראשונה, קצר יותר מקודמיו, והוא נועד, כנראה, לקיים את המטרה השנייה.

ב. שתי מטרות: ידיעת ה' (מצרים) ויראתו (ישראל).

התרשים מציג את שתי המטרות שהובילו את מהלך הפרשה: המטרה הראשונה, שהוגדרה מראש בדברי ה' (רקע כחול), הייתה להביא את העם המצרי לידיעת ה' על ידי היכבדות ה' בסוס פרעה ברכבו ובפרשיו (ד, יח). מטרה זו שונה מן המטרה של עשר המכות, שהייתה להביא את פרעה להכרה בה', באמצעות העם המצרי,

שהוכה שוב ושוב: "כה אמר ה': בזאת תדע כי אני ה' " (ז' יז). עתה, בקריעת ים סוף, התחלפו התפקידים: העם המצרי הוא שצריך להכיר בה', והוא יגיע לכך כתוצאה מן המכה שיכה ה' בפרעה ובכל חילו. דבר זה מסביר את ההדגשות החוזרות ונשנות של מרכיבי העוצמה המצרית: סוס, רכב, פרשים, חיל פרעה (ראה פס' ד, ט, זי, יח, כג), ואת ההפרדה בין 'מצרים' (העם – מודגש באדום) לבין 'פרעה וחילו ורכבו ופרשיו' (מודגש בירוק).

תהליך זה הושלם לאחר קריעת ים סוף, כאשר המצרים ראו את סוס פרעה, רכבו ופרשיו, מושאי הערצתם, מוכים על ידי ה': "ויסר את אפן מרכבתיו וינהגו בכבדות, ויאמר מצרים: אנוסה מפני ישראל, כי ה' נלחם להם במצרים" (כה)*.

המטרה השנייה (על רקע ירוק) הייתה לחזק אצל בני ישראל את יראת ה' ואת האמונה בו ובמשה, במקום יראת מצרים שהייתה בלבם. מטרה זו לא הופיעה בדברי ה' בתוכנית המקורית, אלא רק בדברי משה אל בני ישראל (אולי בגלל שהיה מקום לצפות שנסו מצרים יביאו את בני ישראל לאמונה ולבטחון בה' גם בלי המכה על ים סוף).

כאשר מתארת התורה את הפחד שתקף את ישראל בראותם את המצרים רודפים אחריהם, לא נזכרים לא פרעה, לא רכבו, לא פרשיו ולא חילו; בפסוקים אלה מודגש שיראל יראים מ'מצרים', משעבדיהם, גם ללא עוצמתם הצבאית (חמש פעמים מזכירים בני ישראל את מצרים בתלונתם אל משה).

כנגד יראה זו הבטיח משה: "כי אשר ראיתם את מצרים היום, לא תוסיפו לראתם עוד עד עולם" (יג). כדי לסלק את היראה מן המצרים ולהגביר את היראה מפני ה' ואת האמונה בו, בא השלב השלישי בסיפור, שבו הטביע ה' את המצרים בים: "ויושע ה'... את ישראל מיד מצרים, וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" (ל), ובעקבות כך: "וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים... ויאמינו

בה' ובמשה עבדו" (לא). [משחק המילים ראייה-יראה המודגש בפסוקים, מבליט את הזיקה שבין תלונת ישראל לבין קיום המטרה השנייה: "וייראו מאוד" (י), "לא תסיפו לראתם" (יג), "וירא ישראל... וייראו העם את ה'" (לא)].

ג. שירת הים

ביטוי מובהק לאמונת ישראל בה' לאחר קריעת הים קיים בשירת הים. בשירה זו ישראל אינם יראים עוד ממצרים (המילה 'מצרים' אינה מופיעה בשירת הים). באותה עת הם יכלו לראות את המכה שניחתה על העוצמה הצבאית של מצרים: "אשירה לה' כי גאה גאה, סוס ורכבו רמה בים" (ט"ו א), "מרכבת פרעה וחילו ירה בים, ומבחר שלשיו טבעו בים סוף" (ד), "כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים" (יט).

עתה הם מסוגלים לראות את עצמם לא רק כעבדים הבורחים מאדוניהם, אלא כעם בן חורין ההולך אל ארצו: "נחית בחסדך עם זו גאלת, נהלת בעוזך אל נוה קדשך" (יג), ארץ שבה הוא עומד להגשים ייעודו הנצחי "מקדש ה' כוננו ידיך, ה' ימלך לעולם ועד" (יז-יח).

* גם בתקופות מאוחרות יותר ראו הנביאים בתלות ובהישענות על הסוס והרכב המצריים, גורם מאיים על האמונה בה'.

ישעיהו ניבא: "הוי הירדים מצרים לעזרה, על סוסים ישענו, ויבטחו על רכב כי רב ועל פרשים כי עצמו מאד, ולא שעו על קדוש ישראל ואת ה' לא דרשו" (ישעיהו ל"א א). על רקע זה ניתן גם להבין את מצוות ה' בפרשת המלך: "לא ירבה לו סוסים, ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס" (דברים י"ז טז). ראשיתו של עימות זה - בפרשתנו.

מים סוף להר סיני - תלונות וניסיונות (פרקים ט"ו-י"ז)

רפידים (פרק י"ז)		מדבר סין (פרק ט"ז)		מרה (פרק ט"ו)	
<p>הרקע והעילה לתלונה (א)</p> <p>המקום: ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ה', ויחנו ברפידים, ואין מים לשותת העם.</p>	<p>הרקע והעילה לתלונה (א)</p> <p>המקום והזמן: ויסעו מאילם, ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין... בחמשה עשר יום לחדש השני.</p>	<p>הרקע והעילה לתלונה (כב-כג)</p> <p>המקום והזמן: וילכו שלשת ימים במדבר, ולא מצאו מים.</p>	<p>הרקע והעילה לתלונה (א)</p> <p>המצב: ויבאו מרתה, ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם.</p>	<p>הרקע והעילה לתלונה (א)</p> <p>המצב: וירב העם עם משה,</p>	<p>הרקע והעילה לתלונה (א)</p> <p>המצב: ויצא שם העם למים.</p>
<p>תלונת העם (ב)</p> <p>המסגרת: ויאמרו: תנו לנו מים ונשתה.</p>	<p>תלונת העם (ב-ג)</p> <p>המסגרת: וילונו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר. מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים, בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע, כי הוצאתם אתנו... להמית את כל הקהל הזה ברעב.</p>	<p>תלונת העם (כד)</p> <p>המסגרת: וילנו העם על משה, לאמר: מה נשתה.</p>	<p>תלונת העם (כד)</p> <p>התוכן: לאמר: מה נשתה.</p>	<p>תגובת משה (ב)</p> <p>ויאמר להם משה: מה תריבון עמדי, מה תנסון את ה'.</p>	<p>תגובת משה (ב)</p> <p>ויאמר ה' אל משה: מה תנסון את ה'... ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו.</p>
<p>תגובת משה (ב)</p> <p>המסגרת: וילן העם על משה, ויאמר: למה זה העליתנו ממצרים, להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא.</p>	<p>תגובת משה (ו-ט)</p> <p>התוכן: ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל: ערב וידעתם כי ה' הוציא... ובקר וראיתם... ונחנו מה כי תלינו עלינו. קרבו לפני ה' כי שמע את תלנתיכם.</p>	<p>תגובת משה (כה)</p> <p>ויצעק אל ה',</p>	<p>תגובת משה (כה)</p> <p>ויצעק אל ה',</p>	<p>תגובת משה (ד)</p> <p>ויצעק משה אל ה' לאמר: מה אעשה לעם הזה, עוד מעט וסקלני.</p>	<p>תגובת משה (ד)</p> <p>מענה לבקשה: ויפנו אל המדבר, והנה כבוד ה' נראה בענן. וידבר ה' אל משה... דבר אלהם לאמר: בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם, וידעתם כי אני ה' אלהיכם.</p>
<p>תגובת משה (ד)</p> <p>המסגרת: ויאמר ה' אל משה: עבר לפני העם, וקח אתך זקני ישראל, ומטך... והכית בצור, ויצאו ממנו מים ושתה העם.</p>	<p>תגובת ה' (י-יב)</p> <p>מענה לבקשה: ויפנו אל המדבר, והנה כבוד ה' נראה בענן. וידבר ה' אל משה... דבר אלהם לאמר: בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם, וידעתם כי אני ה' אלהיכם.</p>	<p>תגובת ה' (כה-כו)</p> <p>מענה לבקשה: ויורהו ה' עץ, וישלך אל המים, וימתקו המים,</p>	<p>תגובת ה' (כה-כו)</p> <p>מענה לבקשה: ויורהו ה' עץ, וישלך אל המים, וימתקו המים,</p>	<p>תגובת ה' (ה-ה)</p> <p>ניסיון: ויקרא שם המקום מסה ומריבה, על ריב בני ישראל ועל נסתם את ה' לאמר: היש ה' בקרבנו. והתנסות רוחנית: מלחמת עמלק - ויקרא שמו ה' נסי.</p>	<p>תגובת ה' (י-יב)</p> <p>ניסיון: למען אנסנו, הילך בתורתי אם לא.</p>
<p>תגובת משה (ד)</p> <p>המסגרת: ויאמר ה' אל משה: עבר לפני העם, וקח אתך זקני ישראל, ומטך... והכית בצור, ויצאו ממנו מים ושתה העם.</p>	<p>תגובת ה' (יג-יד)</p> <p>מענה לבקשה: ויפנו אל המדבר, והנה כבוד ה' נראה בענן. וידבר ה' אל משה... דבר אלהם לאמר: בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם, וידעתם כי אני ה' אלהיכם.</p>	<p>תגובת ה' (כה-כו)</p> <p>מענה לבקשה: ויורהו ה' עץ, וישלך אל המים, וימתקו המים,</p>	<p>תגובת ה' (כה-כו)</p> <p>מענה לבקשה: ויורהו ה' עץ, וישלך אל המים, וימתקו המים,</p>	<p>תגובת משה (ד)</p> <p>ניסיון: ויקרא שם המקום מסה ומריבה, על ריב בני ישראל ועל נסתם את ה' לאמר: היש ה' בקרבנו. והתנסות רוחנית: מלחמת עמלק - ויקרא שמו ה' נסי.</p>	<p>תגובת ה' (יג-יד)</p> <p>ניסיון: למען אנסנו, הילך בתורתי אם לא.</p>
<p>תגובת משה (ד)</p> <p>המסגרת: ויאמר ה' אל משה: עבר לפני העם, וקח אתך זקני ישראל, ומטך... והכית בצור, ויצאו ממנו מים ושתה העם.</p>	<p>תגובת ה' (יג-יד)</p> <p>מענה לבקשה: ויפנו אל המדבר, והנה כבוד ה' נראה בענן. וידבר ה' אל משה... דבר אלהם לאמר: בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם, וידעתם כי אני ה' אלהיכם.</p>	<p>תגובת ה' (כה-כו)</p> <p>מענה לבקשה: ויורהו ה' עץ, וישלך אל המים, וימתקו המים,</p>	<p>תגובת ה' (כה-כו)</p> <p>מענה לבקשה: ויורהו ה' עץ, וישלך אל המים, וימתקו המים,</p>	<p>תגובת משה (ד)</p> <p>ניסיון: ויקרא שם המקום מסה ומריבה, על ריב בני ישראל ועל נסתם את ה' לאמר: היש ה' בקרבנו. והתנסות רוחנית: מלחמת עמלק - ויקרא שמו ה' נסי.</p>	<p>תגובת ה' (יג-יד)</p> <p>ניסיון: למען אנסנו, הילך בתורתי אם לא.</p>

פרשת בשלח היא פרשת המעבר מבית העבדים במצרים אל עבודת ה' וקבלת התורה בהר סיני. מעבר זה חייב תהליך חינוכי, שבו נוסו ישראל בניסיונות רבים, שהיו גם התנסויות רוחניות; החל מהעמידה מול מצרים בים סוף ועד למלחמה מול עמלק ברפידים. הטבלה בעמוד הסמוך מציגה את ההתפתחות בכל שלב ושלב, וההערות בעמוד זה מצביעות על הדגשים העיקריים העולים מן ההשוואה.

ההסלמה בתלונות			
ברפידים	במדבר סין	במרה	
הרקע דומה ביותר לזה של התלונה הראשונה, אך הפעם התלונה הופכת לריב מתמשך בשני שלבים, והיא כוללת מרכיבים משתי התלונות הקודמות: תלונה על העדר מים ותלונה על עצם היציאה ממצרים.	לא נזכרת שום סיבה מוצדקת לתלונה, ואף על פי כן ניסוחה חריף ביותר. היא כוללת האשמה ישירה כלפי משה ואהרן, על שהוציאו את העם ממצרים להמית אותו במדבר.	פרשת התלונות נפתחת בתלונה קצרה, עניינית ומוצדקת (לפי הרקע שתואר לפניה) על העדר מים לשתייה.	<div style="background-color: #f08080; padding: 5px; text-align: center; color: white;">הרקע ותלונת העם</div> <div style="background-color: #4682b4; padding: 5px; text-align: center; color: white;">תגובת משה</div> <div style="background-color: #666699; padding: 5px; text-align: center; color: white;">תגובת ה'</div>
כעס והתמרמרות על תלונת העם. בדברי משה אל ה' מתגלה ייאוש ואפילו חשש מתגובת העם. הצעקה של משה אל ה' (שהייתה גם במרה) מקבלת משמעות חדשה וכואבת.	שתיקה בשלב הראשון (הלם?), ולאחר דברי ה' באה הנוזיפה בישראל ודברים על חולשת אמונתם בה'.	הצעקה של משה אל ה' מתפרשת כהבנה של בקשת העם וכהסכמה לה.	
בצד היענות לבקשה מתגלה גם כעס על עם ישראל. תחילה בנתינת השם 'מסה ומריבה', ואחר כך בבוא עמלק להילחם בישראל (על פי רש"י). החוויה של "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל", מצביעה על מטרת המהלך החינוכי של חיזוק האמונה בה': "ויהי ידיו אמונה עד בא השמש".	היענות לבקשת העם כוללת ציויים רבים, המטילים הגבלות על כמות האוכל שיינתן ועל זמן ההנאה ממנו. ציויים אלה מעמידים את העם בניסיונות, שלא כולם הצליחו לעמוד בהם.	היענות מיידית לבקשת העם בתוספת 'חוק ומשפט', שסופם ברכה: "כי אני ה' רפאך".	

1. תלונות בני ישראל אחרי המעבר בים סוף מתוארות במבנה קבוע, המאפשר להבחין בהתפתחות הדרגתית מתלונה אחת לשנייה. התפתחות זו באה לידי ביטוי בכל אחד מהשלבים של תיאור התלונות, כמפורט במסגרת הסמוכה.

2. התלונות מתמקדות, לכאורה, בבקשת מים ואוכל לעם הצמא והרעב במדבר. אך ברקע ניצבת הבעיה האמיתית – חולשת האמונה בה', הזקוקה ללימוד, לטיפוח ולחיזוק (כמפורש בפרק ט"ז פס' ו-י). משום כך כולל מענה ה' לכל אחת מן התלונות לא רק היענות לתוכן הבקשה, אלא גם התנסות וחוויה רוחנית של קשר עם ה' באמצעות חוקים, התגלות, מצוות, מלחמה וישועה.

לעומת ההתפתחות השלילית בתלונות העם ובתגובות ההולכות ומחריפות כלפיהן, ניכרת גם התפתחות במענה ה', המוסיף והולך במתן מצוות ובכינון חוויות, שנועדו לחזק את האמונה של ישראל בהשגחת ה' עליהם.

* למרות שהתלונה על ים סוף כוללת את אותם השלבים כמו שאר התלונות (ולעתים גם בניסוחים דומים), לא כללנו אותה בטבלה שלפנינו בגלל מעמדה המיוחד, שעליו יש לדון בנפרד. התלונה על הים גם אינה משתלבת בהדרגתיות של התלונות שאחרי המעבר בים סוף.

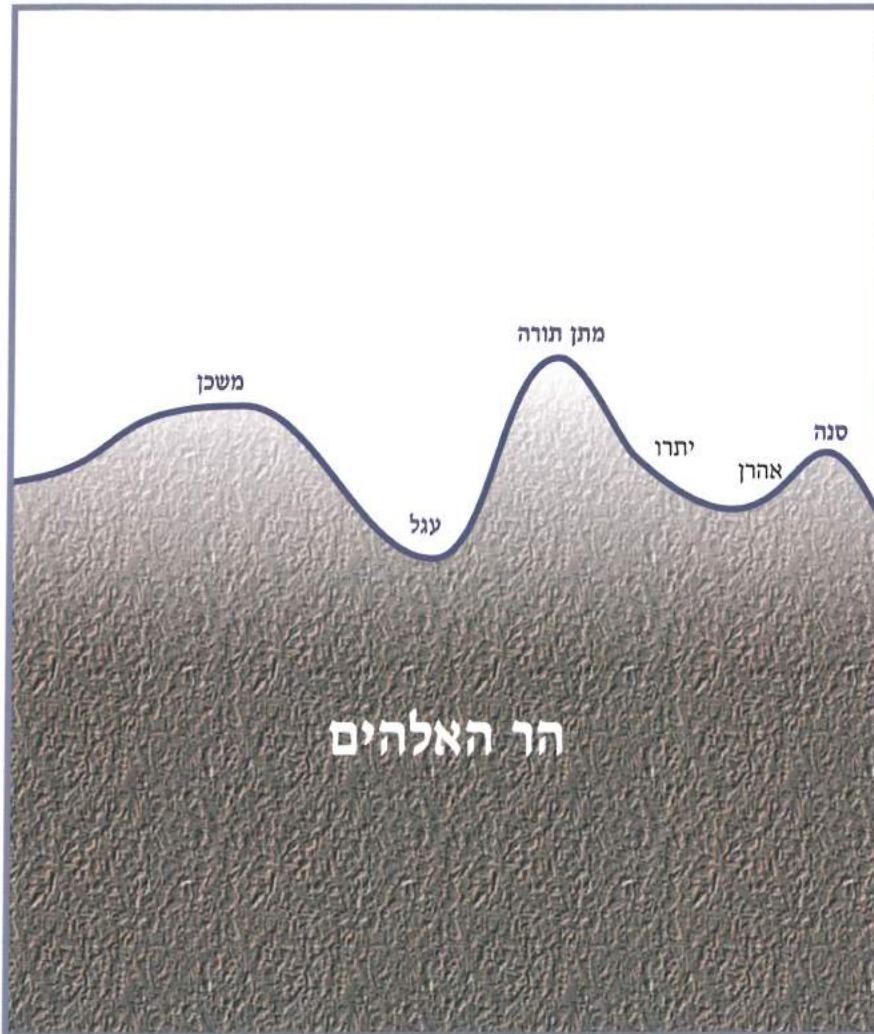
** לפרשת המן הארוכה (פרק ט"ז) יש פן ייחודי ושונה, שאינו עומד בהשוואה עם שתי התלונות האחרות. התגלות כבוד ה' במחנה, שיתופו של אהרן, נתינת המן וחווית השבת ראויים לדיון נפרד. יחד עם זאת, משתלב מבנה התלונה במדבר סין במהלך ההדרגתי המתואר בטבלה, ומבהיר את ההסלמה שחלה בתלונות.

הר האלהים - מוקד גיאוגרפי-רוחני

"ויחן שם ישראל נגד ההר" (י"ט א) - "כאיש אחד בלב אחד". (רש"י)

הר האלהים (חורב/סיני) נמצא במוקד ספר שמות. אירועים מרכזיים בספר התרחשו עליו או למרגלותיו.

מעמד הסנה

תהליך הגאולה נפתח בהתגלות אישית למשה בהר. כשהגיע משה עם הצאן "אל הר האלהים הרבה" (ג' א), הובטח לו: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה" (ג' יב).

אהרן, יתרו

הפגישות של משה עם בני משפחתו לפני יציאת מצרים ולאחריה נערכו אף הן בהר הזה. בתחילת שליחותו: "ויאמר ה' אל אהרן, לך לקראת משה המדברה, וילך ויפגשו בהר האלהים" (ד' כז). לאחר יציאת מצרים הגיעו יתרו, צפורה, גרשם ואליעזר "אל משה, אל המדבר אשר חנה שם, הר האלהים" (י"ח ה).

להר סיני יש משמעות של מפגש מאחד: בין אדם לחברו ובין ישראל לאביהם שבשמים.

מתן תורה

עם ישראל חנה בחודש השלישי ליציאתו ממצרים "נגד ההר" (י"ט ב), ולאחר הכנה מדוקדקת "ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני" (י"ט יא), "וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן... ומראה כבוד ה' כאש אֶקֶל בראש ההר לעיני בני ישראל" (כ"ד טז-יז).

במרכז הספר, מתוארת התגלות ה' בהר לכל העם, כפי שהובטח למשה בהתגלות הפרטית בפתיחת הספר.

באחת העליות אל ההר הצטווה משה על המשכן: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר" (כ"ה מ), "והקמת את המשכן, כמשפטו אשר הראית בהר" (כ"ו ל). ולאחר ארבעים יום על ההר: "ויתן אל משה... בהר סיני שני לוחות העדת" (ל"א יח).

חטא העגל

כשראה העם, "כי בִּשְׁשׁ משה לודת מן ההר" (ל"ב א) - חטא בעשיית העגל. תגובת משה: "וישלך מיָדוֹ את הלוחות, וישבר אתם תחת ההר" (ל"ב יט) - מפסגת ההר לתחתיתו.

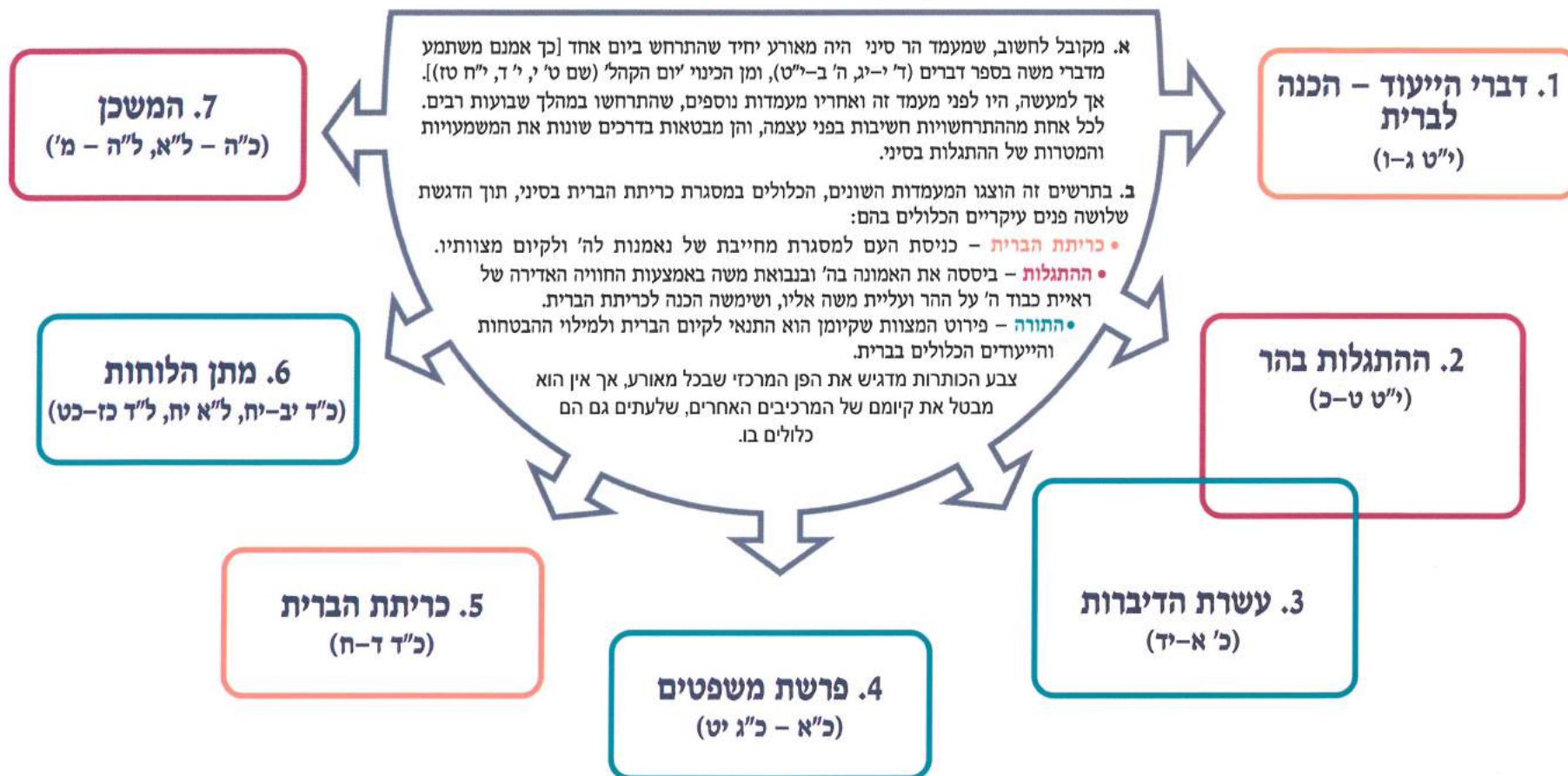
לאחר התיקון הצטווה משה: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים... ועלית בבקר אל הר סיני... ואיש לא יעלה עמך, וגם איש אל יֵרָא בכל ההר, גם הצאן והבקר אל ידעו אל מול ההר ההוא" (ל"ד א-ג). מתן הלוחות השניים למשה היה ללא נוכחות כלשהי של העם. מן ההר שביטא את הקשר בין העם לה', הורחקו והובדלו ישראל לאחר הכישלון.

המשכן

הציווי לעם על המשכן וגם הקמתו היו לרגלי ההר. **הספר מסתיים** בהקמת המשכן: "ויכס הענן את אהל מועד, וכבוד ה' מלא את המשכן" (מ' לד), "כי ענן ה' על המשכן... לעיני כל בית ישראל" (מ' לח). ביטויים אלו מזכירים את מעמד הר סיני: "וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן... ומראה כבוד ה'... בראש ההר, לעיני בני ישראל" (כ"ד טז-יז). הייעוד שפתח את הספר, על עבודת ה' בהר, הפך להשראת שכינה מתמדת במשכן, לכל ישראל, בכל מסעיהם, כהמשך למעמד הר סיני שהיה מעמד חדר-פעמי.

ברית סיני - המעמדות בהר (פרקים י"ט-מ')

במעמד הר סיני
 התגלה ה' לעיני עם ישראל,
 נתן להם את התורה
 וכרת עמם ברית על קיומה.

1. דברי הייעוד – הכנה לברית (י"ט ג-ו)

7. המשכן (כ"ה – ל"א, ל"ה – מ')

2. ההתגלות בהר (י"ט ט-כ)

6. מתן הלוחות (כ"ד יב-יח, ל"א יח, ל"ד כז-כט)

3. עשרת הדיברות (כ' א-יד)

5. כריתת הברית (כ"ד ד-ה)

4. פרשת משפטים (כ"א – כ"ג יט)

1. דברי הייעוד – הכנה לברית (י"ט ג-ו)

"ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי, והייתם לי סגלה מכל העמים, כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".

בעלייה הראשונה של משה להר סיני, נאמרו לו דברים חגיגיים על מעמדו של עם ישראל ועל ייעודו בעקבות יציאת מצרים. דברים אלו הם הכנה לברית בין ה' לעם.

לפי מסורת חז"ל - ביום ב' בסיוון.

2. התגלות ה' לעיני העם (י"ט ט-כ)

"הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם כך יאמינו לעולם".

"ויהי ביום השלישי... ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקל שפר חזק מאד... והר סיני עשן כלו, מפני אשר ירד עליו ה' באש... ויהי קול השפר הולך וחזק מאד".

בעלייה השנייה של משה להר נמסרה לו כוונת ה' להתגלות לעיני כל העם, במטרה לחזק את אמונת העם בה' ובנבואת משה. על החשיבות העצמית של ההתגלות מצביע התיאור החגיגי והמפורט שלה (טז-יט), החוזר באריכות ובהדגשה גם בספר דברים (ד-ה). גם הציווי להתקדש שלושה ימים לפנייה והאזהרה החוזרת שלא לעלות בהר ולא לנגוע בו, מעידים על החשיבות המיוחדת של התגלות ה' בסיון.

3. השמעת עשרת הדיברות (כ' א-יד)

"אנכי ה' אלהיך... וכל אשר לדעתך".

שיאה של התגלות ה' לעיני העם היה בשמיעת קול אלוהים המדבר מתוך האש. מאורע זה חרג בעוצמתו (כ' טז, דברים ד' לב-לג) מעל ומעבר לחוויית ההתגלות שתוארה לעיל.

לפי מסורת חז"ל - ביום ו' בסיוון.

4. פרשת משפטים (כ"א - כ"ג יט)

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם".

המשפטים נתנו ביד העם מסגרת שלמה של מצוות, המתייחסות למגוון תחומי החיים, וניתן לראות בהן השלמה למעמד של מתן תורה. מכאן ואילך נכנס העם באופן מעשי, מוחשי ויומיומי למסגרת הברית ולעול המצוות.

לדעת רש"י (ל"א יח), נאמרה פרשה זו למשה בארבעים הימים הראשונים שהיה בהר.

לדעת רמב"ן (כ"ד א), נאמרה הפרשה ביום ז' בסיוון, למחרת השמעת עשרת הדיברות, לפני שעלה לארבעים הימים הראשונים.

5. כריתת הברית (כ"ד ד-ח)

"ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם, ויאמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע".

ויקח משה את הדם ויזרק על העם, ויאמר: הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה".

טקס כריתת הברית כלל פרטים רבים ומרובי משמעות: בניית מזבח ושתיים עשרה מצבות, הקרבת קורבנות וזריקת הדם. בשיאו קרא משה את ספר הברית באוזני העם.

לדעת רש"י (כ"ד א), נכרתה ברית זו בשלושת ימי ההגבלה, וספר הברית הוא מבראשית ועד מתן תורה. לדעת רמב"ן (שם), הברית נכרתה מיד לאחר מסירת המשפטים למשה ביום ז' בסיוון, וספר הברית שהוקרא בטקס, הוא החוקים, המצוות והמשפטים שבפרשה.

6. מתן הלוחות (כ"ד יב-יח, ל"ד כז-כט)

"עלה אלי ה'הרה והיה שם, ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה".

"ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת, לחת אבן כתבים באצבע אלהים".

מתן הלוחות הכתובים באצבע אלוהים היה ביטוי נוסף, מוחשי וייחודי למתן התורה לישראל. אלמלא חטאו ישראל בעגל, היה מעמד קבלת הלוחות מתואר וודאי בהרחבה ובחגיגות רבה. מקצת מן הרושם החגיגי ניכר גם במעמד קבלת הלוחות השניים (ל"ד כז-לב).

נתינת הלוחות הייתה בסוף ארבעים הימים הראשונים (ז' בסיוון עד י"ז בתמוז), בהם גם נאמרה, לדעת רש"י, פרשת משפטים, ולדעת רמב"ן, נאמר בהם הציווי על המשכן.

7. המשכן (כ"ה - ל"א, ל"ה - מ')

"ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם".

"ויכס הענן את אהל מועד, וכבוד ה' מלא את המשכן... כי ענן ה' על המשכן יומם, ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם".

הזיקה בין המשכן למעמד הר סיני מתבטאת בעובדה שהציווי עליו נאמר יחד עם קבלת הלוחות. הדמיון ניכר גם בהגבלות על הקרבה למשכן (ראה: הקדמת רמב"ן לבמדבר), בלוחות העדות שבמרכזו ובדיבור ה' עם משה מבין שני הכרובים.

במיוחד בולטת הזוהר בין תיאור ירידת כבוד ה' על המשכן ושכינתו שם (מ' לד-לח), לתיאור ירידתו ושכינתו על הר סיני (י"ט יז-יח, כ"ד טו-יז).

הציווי על המשכן נאמר באותה עלייה שבה קיבל משה את הלוחות הראשונים (רמב"ן לויקרא ח' א). לדעת רש"י, היה זה לאחר חטא העגל, בארבעים הימים האחרונים. הבנייה התבצעה מיום י"א בתשרי (לפי מסורת חז"ל) עד א' בניסן.

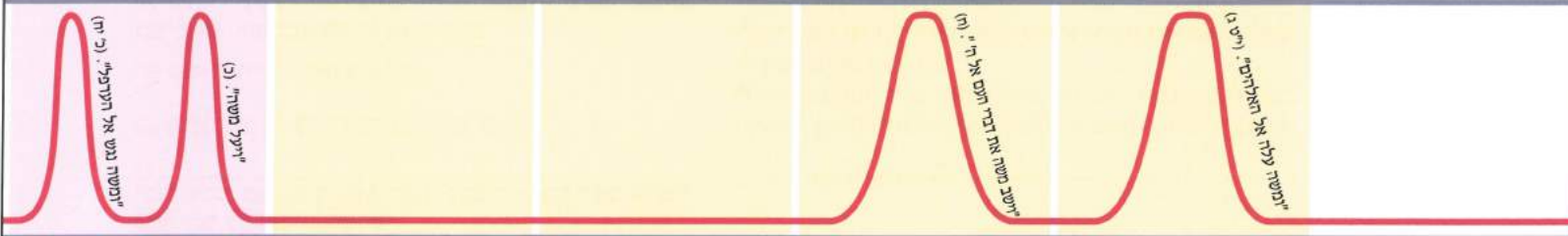
הקמת המשכן, המוצגת כאן כשלב הסיום של מעמד הר סיני, הופכת את המעמד הנכבד שתואר בשלבים הקודמים, למעמד המתקיים בקרב מחנה ישראל לכל אורך נדודיהם במדבר, ואף בעת הקמת המשכן והמקדש בארץ ישראל. (ראה רמב"ן בהקדמתו לחומש, בפירושו לתחילת פרק כ"ה ובהקדמתו לספר במדבר.)

עליות משה להר סיני (פרקים י"ט-מ')

סדר הפרקים **י"ט** **כ'** **כ"א-כ"ג**

ההתגלות בהר סיני			תוכנית המעמד	דברי היעוד	
פרשת משפטים (רמב"ן כ"ד א)	עשרת הדיברות	"ויהי ביום השלישי... ויהי קלת וברקים... ויורד ה' על הר סיני." (טז-כד)	לעם: "וקדשתם היום ומחר... והיו נכנים ליום השלישי." (יג)	למשה: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן... וגם כך יאמינו לעולם." (ט)	"אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, ואשא אתכם על כנפי נשרים... ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש." (ג-ז)

על הר סיני

שיטת רמב"ן
(סדר האירועים כסדר הכתובים)

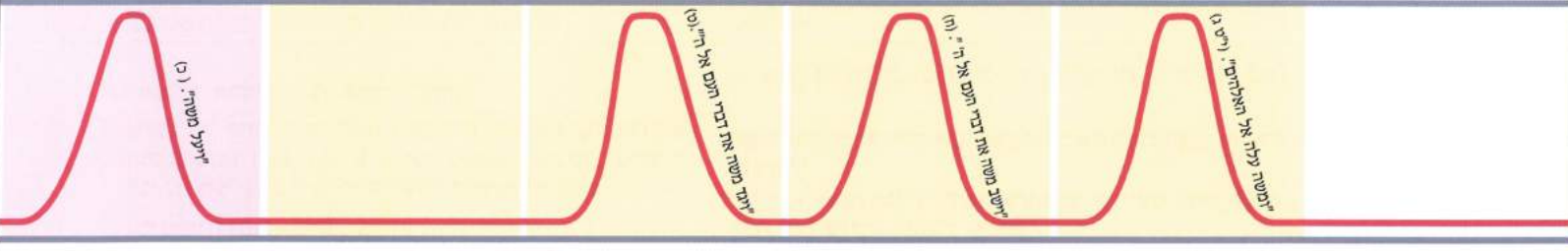
תאריך	א' בסיוון	ב' בסיוון	ג' בסיוון	ד' בסיוון	ה' בסיוון	ו' בסיוון
בתחתית ההר	"בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ביום הזה באו מדבר סיני... ויחן שם ישראל נגד ההר." (א-ב)	תגובת העם "כל אשר דבר ה' נעשה." (ח)	שלושת ימי ההגבלה	"וייחד כל העם אשר במחנה... ויתיצבו בתחתית ההר." (טז-יז)	עשרת הדיברות	"וירא העם וינעו ויעמדו מרחק... דבר אתה עמנו ונשמעה... פן נמות." (כ טו-יח)

בתחתית ההר

תאריך **א' בסיוון** **ב' בסיוון** **ג' בסיוון** **ד' בסיוון** **ה' בסיוון** **ו' בסיוון**

ההתגלות בהר סיני	תוכנית המעמד	דברי היעוד
עשרת הדיברות	"הנה אנכי בא אליך בעב הענן." (ט)	שינוי תוכנית המעמד בעקבות בקשת העם "כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם." (יא)

על הר סיני

שיטת רש"י
(אין מוקדם ומאוחר בתורה)
פירטנו רק את השינויים לעומת שיטת רמב"ן

בתחתית ההר

שלושת ימי ההגבלה
כריתת הברית עם העם (רש"י י"ט יא, כ"ד א-ג)

סדר הפרקים **כ'** **י"ט** **כ"ד א-יא** **י"ט**

כ"ד כ"ה - ל"א ל"ב ל"ג ל"ד ל"ה - מ'

הציווי על המשכן ומתן לוחות ראשונים

"ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה."
(כ"ד יח)

תפילת משה
(ל"ב לא-לב)

תפילה ותחנונים על חטא העגל

"ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום."
(דברים ט' כה)

י"ג מידות ולוחות שניים

"ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה... ויכתב על הלחת את דברי הברית עשרת הדברים."
(ל"ד כח)

בניית המשכן

"וירא אהרן וכל בני ישראל... והנה קרן עור פניו... ויקרא אלהם משה... ויצום את כל אשר דבר ה' אתו בהר סיני."
(ל"ד ל-לה)

"ויפסל שני לחת אבנים כראשנים."
(ל"ד ד)

חטא העגל

שבירת הלוחות, הורדת העדיים ושרפת העגל והרחקת אוהל משה מן המחנה עשיית דין בחוטאים
(ל"ב יט-כט)

טקס כריתת הברית
(כ"ד ג-יא)

ז' בסיוון - י"ז בתמוז (40 יום ראשונים) י"ח בתמוז י"ט בתמוז - כ"ט באב (40 יום שניים) י"א בתשרי ואילך י"א בתשרי ואילך

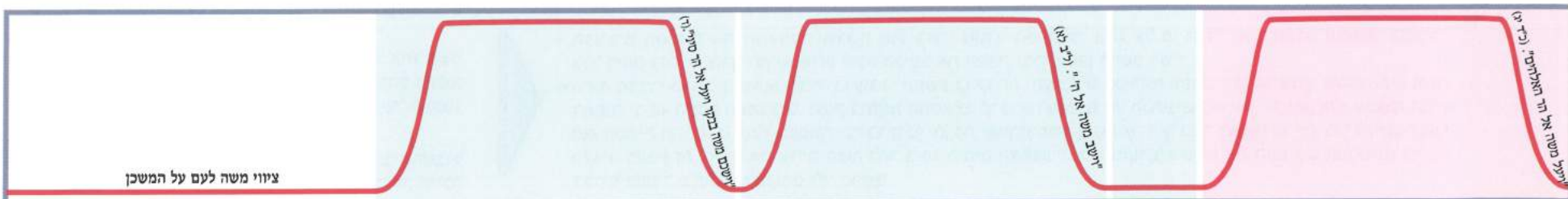
פרשת משפטים ולוחות שניים

(רש"י, ל"א יח)

תפילה ותחנונים על חטא העגל

י"ג מידות, לוחות שניים והציווי על המשכן

(רש"י, ל"א יח)

בניית המשכן

הרחקת האוהל מהמחנה
(ל"ב יא)

חטא העגל

הורדת העדיים
(ל"ג ה)

כ"ד יב-יח כ"א - כ"ג ל"א יח ל"ב ל"ג א-ו ל"ג יב-כג ל"ד (כ"ה - ל"א יז) ל"ג ז-יא ל"ה - מ'

עליות משה להר סיני (ביאור לתרשים)

נקודות מרכזיות במעמד הר סיני המתבהרות בעזרת התרשים

הפרטים העולים מן התרשים הם רבים ביותר (ואי אפשר לפורטם). בטבלה מופיעים עיקרי מחלוקת רש"י ורמב"ן לגבי מועדי האירועים, בלי להרחיב את הדיבור על הגורמים למחלוקת או על המשמעויות העקרוניות שלהן.

בהמשך נסתפק בהבהרת שלושה עניינים עיקריים, שידגימו את דרך הלימוד מן התרשים.

רש"י	רמב"ן	
מסוף ד' עד בוקר ו' בסיוון	מיום ד' בסיוון עד בוקר ו' בסיוון	ימי הגבלה
בארבעים הימים הראשונים	ביום ו' בסיוון, לאחר עשרת הדיברות	פרשת משפטים
ביום ה' בסיוון, בעצם ימי ההגבלה *	ביום ז' בסיוון, לאחר הדיברות והמשפטים	מעמד כריתת הברית
בארבעים הימים הראשונים	בארבעים הימים הראשונים	לוחות ראשונים
בארבעים הימים האחרונים *	בארבעים הימים הראשונים	הציווי על המשכן
ביום י"ז בתמוז	ביום י"ז בתמוז	שבירת הלוחות
בארבעים הימים האמצעיים	ביום י"ח בתמוז, למחרת החטא (ל"ג ז**)	תפילה ובקשת רחמים
מלאחר יום הכיפורים * עד שהוקם המשכן בניסן (ל"ג יא)	ביום י"ח בתמוז, לאחר שירד מן ההר עד שהוקם המשכן בניסן (ל"ג ז)	הרחקת האוהל מהמחנה
בארבעים הימים האחרונים	בארבעים הימים האחרונים	לוחות שניים וי"ג מידות

* הכוכבים מסמנים את המקומות שבהם חרג רש"י מסדר הכתובים, ונהג על פי הכלל 'אין מוקדם ומאוחר בתורה'.
 בכל מקום כזה יש צורך לפרש, מדוע שינה הכתוב את הסדר, ובכך עסקו פרשני רש"י.
 ** נראה מדברי הרמב"ן, שהוא מצדד בדעת ר' יהושע בן קרחה (המובאים בפירושו מפרקי רבי אליעזר), שלפיה היה משה במחנה 40- הימים האמצעיים, ועסק בתקנת החטאים. כך נראה פשוטם של הכתובים בפרשה, לדעתו, אלא שבסוף דבריו הוא מסתייג מהבנה זו בגלל הפסוקים בדברים ט' יח, כה, שמהם משמע, שמשה היה בהר באותם 40 יום. בלי להיכנס לעובי הקורה בעניין זה, סימנו את עליית משה להר ב-40 הימים האמצעיים בקו מקווקו, ורשמנו את הפסוקים מפרשתנו ומספר דברים בנפרד, בהתאם למקומם לפי הפשט.

- שבע עליות של משה להר סיני מתוארות בפשטי הכתובים סביב למעמד מתן תורה.
 שתי עליות של הכנה לקראת התגלות ה' על ההר:
 • לשמיעת דברים על ייעודו של עם ישראל (י"ט ג-ו)
 • לשמיעת התוכנית וההנחיות לקראת המעמד (י"ט ט-יג)
שלוש עליות לשם קבלת התורה:
 • לקבלת עשרת הדיברות (י"ט כ-כד)
 • לקבלת המצוות והמשפטים (כ' יח - כ"ג לג)
 • לקבלת הלוחות [והציווי על המשכן] (כ"ד א-ב, יב - ל"א יח)
 שתי עליות לצורך ריצוי על חטא העגל:
 • לתפילה ולבקשת רחמים (ל"ב ל-לד)
 • לשמיעת דרכי ה' ולקבלת הלוחות השניים (ל"ד א-כח)

- הצבעים מחלקים את התרשים לפי שלוש הקבוצות הללו. הקו האדום המתפתל, מסמן את העליות והירידות של משה בהר סיני. הכותרות וציטוטי הפסוקים מלווים קו זה כדי לציין, במדויק ככל האפשר, מתי והיכן התרחשו האירועים.
- מפורסמת המחלוקת בין רש"י לרמב"ן (שניהם בעקבות חז"ל), אם מצוות המשכן קדמה לחטא העגל או שניתנה בעקבותיו. התרשים מראה, שהמחלוקת ביניהם רחבה הרבה יותר, ונוגעת כמעט לכל פרטי העליות והירידות במהלך מעמד הר סיני. שיטת רמב"ן, שהולמת את סדר הכתובים, סומנה בחלק העליון של התרשים, ועליה נרשמו רוב הפסוקים המתארים את האירועים, הציוויים והתגובות המלוות את המעמד. שיטת רש"י סומנה בחלק התחתון, ועליה נרשמו רק השינויים לעומת שיטת רמב"ן.

הרישום המקביל של מועדי העליות ותוכנן לפי כל אחד משני הפרשנים, מאפשר לעמוד על חילוקי הדעות שביניהם בהבנת הפסוקים, ואף להעמיק בהבנת מהות המרכיבים של המעמד הנכבד, הניתנים להתפרש מכמה פנים.

- הצפיפות השונה של האירועים (והעליות להר) בין השבוע הראשון של חודש סיוון לבין החודשים שבאו אחריו, חייבה לחלק את התרשים לפי קני מידה שונים:
 מיום א'-ו' בסיוון - בקנה מידה גדול, המאפשר להציג מה שקרה בכל יום ויום.
 מיום ז' בסיוון ואילך - בקנה מידה קטן, המתאים ליחידות של 40 יום, שבהן התרחשו אירועי התקופה.

א. שיתוף העם בהכנות למעמד (פרק י"ט)

העליות הראשונות מתארות מעין משא ומתן בין ה' לישראל בתיווכו של משה, שהביא את תשובות העם ל'הצעות' של ה'. לאחר שהעם קיבל על עצמו את הייעוד, שנמסר למשה בעלייה הראשונה להר (ח), עלה משה בשנית כדי לקבל את תוכנית ההתגלות (ט). לדעת רש"י, גם תוכנית ההתגלות 'נוקקה' לאישור העם, והיא אף שונתה בגלל דרישת העם, שאמר: "רצוננו לראות את מלכנו" (רש"י פס' ט). לפיכך מפרש רש"י, שהייתה עלייה נוספת, שלישית, של משה להר, ובה נצטווה לקדש את העם ולדאוג לטהרתו ולהגבלתו, כדי לאפשר את מילוי דרישתם, שלפיה: "ירד ה' לעיני כל העם".

[הבסיס בפסוקים לפירוש רש"י הוא החזרה על תשובת העם בסוף פס' ט: "ויגד משה את דברי העם אל ה'", לאחר שזו כבר נאמרה לכאורה, בפס' ח. משום כך הבין רש"י, שמשה ירד ושמע בקשה חדשה מהעם לשנות את תוכנית ההתגלות. הרמב"ן (בפירושו לסוף פס' ח) מפרש, שמשה השיב לה' בדברים נוספים ששמע מן העם כבר לאחר הירידה הראשונה. לשיטתו, לא היה כל שינוי בתוכנית המעמד, שנמסרה למשה מראש על ידי ה'.]

ב. אורך ימי ההגבלה ותוכנם

לשיטת רש"י, העלייה הנוספת בד' בסיוון צמצמה את שלושת ימי ההגבלה, שנמשכו, למעשה, רק מעט יותר מיממה וחצי (סוף ד', כל ה' ותחילת ו' בסיוון, שבו כבר "בהית הבקר... ויהי קלת וברקים"). בנוסף לכך סובר רש"י (בפירושו ל"ט יא, כ"ד א), שטקס כריתת הברית המתואר בפרק כ"ד (ד-ח), נעשה בעיצומם של ימי ההגבלה, ביום ה' בסיוון שנוטר פנוי.

[מסייעים לשיטתו, הציווי למשה לעלות להר בתחילת פרק כ"ד, כשלפניו לא נאמר שהוא ירד ממנו, וגם הלשון של תשובת העם (כ"ד ג), החוזרת כמעט במדויק על הדברים שנאמרו לפני המעמד (י"ט ח): "כל... אשר דבר ה' נעשה".] רמב"ן, לעומתו, אינו סובר שהייתה עלייה נוספת של משה ביום ד' בסיוון, והוא סובר, שהברית נכרתה לאחר מסירת פרשת משפטים, כסדר הכתובים.

לפנינו, אם כן, הבדל מהותי בהבנת אופי ההכנות הנדרשות מן העם לקראת המעמד:

לשיטת רש"י, הזמן היה קצר, והוא היה גדוש בפעילות הכנה מאורגנת ותכליתית.

לשיטת רמב"ן, במשך יומיים וחצי היה העם פנוי להתקדשות והיטהרות אישית לקראת המאורע.

ג. תוכן 'ספר הברית' ומהותה של ברית סיני

ב'ברית סיני' המתוארת בפרק כ"ד, קרא משה באוזני העם את 'ספר הברית' (פס' ז).

רמב"ן (א) מפרש, שהברית נכרתה ביום ז' בסיוון, למחרת היום שבו הושמעו עשרת הדיברות ונמסרה למשה פרשת משפטים (בעלייתו להר מיד באותו היום). לשיטתו, 'ספר הברית' הכיל חוקים, משפטים ותורות, שנצטוו עליהם במעמד מתן תורה, והברית באה להשלים בטקס מחייב את קבלת התורה, שניתנה כבר קודם לכן.

לדעת רש"י, טקס הברית המתואר בפרק כ"ד, נערך עוד בימי ההגבלה, לפני מתן תורה. לשיטתו, 'ספר הברית' שהוקרא באוזני העם במהלך הטקס, לא כלל מצוות ומשפטים, אלא "מבראשית ועד מתן תורה ומצוות שנצטוו במרה" (פירושו לפס' ז), מכאן שהברית היא הבעת מחויבות לבחירה ההיסטורית של העם מימי האבות, ורק עם קבלתה הפך העם ראוי גם להתגלות ולקבלת התורה במעמד הר סיני.

סדר ומבנה בפרשת משפטים (פרקים כ"א-כ"ג)

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם

1. **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָדִי שֶׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יֵצֵא לְחַפְּשֵׁי חֲנָם:**

- ♦ אִם בָּגַפוּ יָבֵא בְּגָפוֹ יֵצֵא
- ♦ אִם בָּעַל אִשָּׁה הוּא וַיִּצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ:
- ♦ אִם אֲדֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וְיִלְדָה לוֹ בָּנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ...
- ♦ וְאִם אָמַר יֵאמֹר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֹא אֵצֵא תַּפְּשִׁי: וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדֹּלֵת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעַלְמֵ:

וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה לֹא תִצָּא קִצְאָת הָעֲבָדִים:

- ♦ אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר (לֹא) לוֹ יַעֲדָה וְהַפְּדָה...
- ♦ וְאִם לִבּוֹ יִיעָדְנָה כְּמִשְׁפֵּט הַבְּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ:
- ♦ אִם אַחֲרָת יִקַּח לוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע:
- ♦ וְאִם שָׁלַשׁ אֲלֶיהָ לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וַיִּצְאָה חֲנָם אִין כֶּסֶף:

2. **מִכָּה אִישׁ וּמֵת מוֹת יוֹמָת:**

וְאִשֶּׁר לֹא עָדָה וְהָאֱלֹהִים אָנָּה לִידּוֹ וּשְׁמֹתִי לֹךְ מִקּוֹם אֲשֶׁר יִנוּס שְׁמָה: וְכִי יָזַד אִישׁ עַל רַעְיוֹ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מוֹזְבְּחֵי תִּקְוָנוּ לְמוֹת:

וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת:

וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרֹו וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמָת:

וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת:

3. **וְכִי יִרְיֹבֵן אֲנָשִׁים וְהִכָּה אִישׁ אֶת רַעְיוֹ בְּאָבֵן אוֹ בְּאֶגְרֵף וְלֹא יוֹמָת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:**

♦ אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמִּכָּה, רַק שְׁבֹתוֹ יִתֵּן וְרַפָּא וְרַפָּא:

וְכִי יִכָּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אִמְתּוֹ בְּשִׁבְטוֹ וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקָם יִקָּם:

♦ אִךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמִים יַעֲמֵד לֹא יָקָם כִּי כִסְפוֹ הוּא:

וְכִי יֵצֵאוּ אֲנָשִׁים וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיִּצְאוּ יִלְדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אֶסּוֹן עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ... וְנָתַן בַּפְּלִיִּם:

♦ וְאִם אֶסּוֹן יִהְיֶה וְנִתְתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ: עֵינַי תַּחַת עֵינַי שׁוֹן תַּחַת שׁוֹן יָד תַּחַת יָד...

וְכִי יִכָּה אִישׁ אֶת עֵינָיו עַבְדּוֹ אוֹ אֶת עֵינָיו אִמְתּוֹ וּשְׁחַתָּה לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינָיו:

♦ וְאִם שׁוֹן עַבְדּוֹ אוֹ שׁוֹן אִמְתּוֹ יִפִּיל לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת שׁוֹנוֹ:

4. **וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וּמֵת סָקוֹל יִסְקַל הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבָעַל הַשׁוֹר נָקִי:**

♦ וְאִם שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְמַלֵּל שְׁלֹשׁם וְהוֹעֵד בְּבַעְלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהִמִּית... הַשׁוֹר יִסְקַל...

♦ אִם כֹּפֵר יוֹשֵׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדִין נֶפֶשׁוֹ כֹּל אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עָלָיו:

♦ אוֹ בֵן יִגַּח אוֹ בַת יִגַּח כְּמִשְׁפֵּט הַזֶּה יַעֲשֶׂה לוֹ:

♦ אִם עֶבֶד יִגַּח הַשׁוֹר אוֹ אִמָּה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לְאֲדֹנָיו וְהַשׁוֹר יִסְקַל:

5. **וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יִכְסֶנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: בַּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם...**

וְכִי יִגַּח שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רַעְיוֹ וּמֵת וּמְכָרוֹ אֶת הַשׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כִּסְפוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יַחְצִינּוּ.

♦ אוֹ נֹדַע כִּי שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְמַלֵּל שְׁלֹשׁם וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעַלְיוֹ שְׁלֹשׁם... וְהִמִּית יִהְיֶה לוֹ:

כִּי יִגַּב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וּטְבַחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָּקָר יִשְׁלַם תַּחַת הַשׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה:

♦ אִם בְּמַחְתֶּרֶת יִמְצָא הַגֹּבֵב וְהִכָּה נֵמֵת – אִין לוֹ דָּמִים:

♦ אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו – דָּמִים לוֹ, שְׁלֹשׁם יִשְׁלַם אִם אִין לוֹ וְנִמְכַר בְּגִבְתּוֹ:

♦ אִם הִמְצָא תִּמְצָא בְּיָדוֹ הַגֹּבֵב מִשׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׁה חַיִּים שְׁנַיִם יִשְׁלַם:

כִּי יַעֲבֹר אִישׁ שְׂדֵה אוֹ כְרָם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירָהּ וּבָעֵר בְּשְׂדֵה אַחֵר מִיֵּטֵב שְׂדֵהוּ... יִשְׁלַם:

כִּי תִצָּא אִשׁ וּמְצָאָה קִצְיִם וְנִאָּכַל גְּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשְּׂדֵה שְׁלֹשׁם יִשְׁלַם הַמְּבַעֵר אֶת הַבְּעֵרָה:

6. **כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רַעְיוֹ כֶּסֶף אוֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגֹבֵב מִבֵּית הָאִישׁ**

♦ אִם יִמְצָא הַגֹּבֵב יִשְׁלַם שְׁנַיִם:

♦ אִם לֹא יִמְצָא הַגֹּבֵב וְנִקְרַב בְּעַל הַבֵּית אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמַלְאֲכַת רַעְיוֹ:

עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע... אֲשֶׁר יֵאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר שְׁגִיחָם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרַעְיוֹ:

כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רַעְיוֹ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וְכָל בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר וּמֵת אוֹ נִשְׁבֵּר אוֹ נִשְׁבָּה אִין רָאָה:

שְׁבַעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמַלְאֲכַת רַעְיוֹ וְלִקַּח בְּעַלְיוֹ וְלֹא יִשְׁלַם:

♦ וְאִם גֹּבֵב יִגַּב מֵעִמּוֹ יִשְׁלַם לְבַעְלָיו:

♦ אִם טָרַף יִטְרַף יִבְאֵהוּ עַד הַטְּרָפָה לֹא יִשְׁלַם:

וְכִי יִשְׁאֵל אִישׁ מֵעַם רַעְיוֹ וְנִשְׁבֵּר אוֹ מֵת בְּעַלְיוֹ אִין עִמּוֹ שְׁלֹשׁם יִשְׁלַם:

♦ אִם בְּעַלְיוֹ עִמּוֹ לֹא יִשְׁלַם

♦ אִם שֹׁכֵר הוּא בֹא בְּשִׁכְרוֹ:

7. **וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֲרִשָּׁה וְשָׁכַב עִמָּה מֵהָרַחֵק לֹא יִמְהַרְנֶה לוֹ לְאִשָּׁה:**

♦ אִם מָאוּן יִמְאוּן אָבִיהָ לְתַתָּה לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקַל כְּמַהֵר הַבְּתוּלָת:

המצוות בפרשת משפטים (פרקים כ"א-כ"ג) נחלקות לשלושה חלקים:

1. המצוות המנוסחות באמצעות מקרה דין – 'המשפט המותנה' (אם יהיה כך וכך – הדין יהיה כך וכך). מצוות אלה מופיעות מתחילת הפרשה ועד דין מפתה (כ"א א – כ"ב טז), והן כתובות בעמוד הסמוך, באופן המבליט את מבנה הפסוקים, ונתייחס אליהן בהמשך.
2. המצוות המנוסחות כפנייה ישירה אל האדם – 'המשפט המוחלט' (לדוגמה: "שלוש רגלים תחג לי בשנה"). מצוות אלה מופיעות מדין מכשפה ועד איסור בשר וחלב (כ"ב יז – כ"ג יט). [גם בחלק זה מנוסחות כמה מצוות בצורה של מקרה דין: כ"ב כד-כה (וראה רש"י כד), כ"ג ד-ה].
3. המצווה לעקור את העבודה הזרה מארץ ישראל (כ"ג כד-כה) המשולבת בהוראות ובהבטחות שנאמרו למשה ולישראל לקראת ההליכה מהר סיני והכניסה לארץ ישראל (כ"ג כ-לג).

יש לשים לב, שכשם שבפיסקה הקודמת הובאו בצד שני המקרים הראשיים שני מקרים שעוסקים בפגיעה באב ובאם, כך בפיסקה זו מובאים בצד שני המקרים הראשיים שניים שעוסקים בפגיעה בעבד ובאמה. אך בעוד שאב ואם חמורים מאדם רגיל בשל מעמדם המיוחד ובשל החובה לנהוג בהם בזהירות מיוחדת, הרי שעבד ואמה (כנעניים) – דינם קל יותר מדינו של אדם רגיל בשל מעמדם המשפטי, ובשל הצורך לגרום להם לקבל מרות אדונם. אף על פי כן, קובעת התורה 'נקם ינקם' (=מיתה בסיף) אם מת 'תחת ידו' (ראה רשב"ם פס"כ, שמדייק, שאם הכה את עבדו באופן בלתי סביר – חייב אף אם לא מת מיד), ומחייבת את האדון לשחרר את העבד אם נגרמה לו חבלה חמורה.

כל ארבעת המקרים קרובים ל'מכה איש ומת', שעליו כבר נאמר 'מות יומת', אך אינם חמורים כמוהו, ולכן דינם שונה. במקרה הראשון הכה אדם את חברו מכה היכולה להמית (ראה רמב"ן על אתר), אך הלה לא מת מיד, אלא התאווש ומת לאחר זמן.

במקרה השני הכה אדם את עבדו, והלה לא מת מיד אלא לאחר זמן. במקרה השלישי גרם אדם (ללא כוונה) להפלת וולדות של אישה. למרות חומרת המעשה, עדיין אין הולדות נחשבים כאדם רגיל, שעל הריגתו חייבים מיתה.

במקרה הרביעי גרם אדם לחבלה בגופו של עבד, חבלה שבעקבותיה חייב הוא לשחרר את העבד לחופשי.

ההבדלה בין חומרת המעשים השונים וההדרגה בעונשים הם הציור עליו ממשיכה הפרשה לפרט את דיני הניזקין, ודרכם משתקפים העקרונות ההגותיים והמוסריים של התורה, שבאים לידי מיצוי במשפט המוחלט המופיע בהמשך הפרשה.

ותובעת יחס נאות גם לחלשים. גם בפתיחת עשרת הדיברות הזוכרה העובדה שישראל היו עבדים במצרים, עובדה שמחייבת לנהוג בחלשים באופן ראוי וצודק (ראה: כ"ב כ, כ"ג ט).

2. הפיסקה השנייה מביאה את הדברים החמורים, שהעושה אותם 'מות יומת'. המקרים הללו – 'שניים שהם ארבעה':

מכה איש ומת	מכה אביו ואמו
גונב איש ומכרו	מקלל אביו ואמו.

השניים הראשונים עוסקים בפגיעה פיזית בזולת, פגיעה הראויה לעונש מוות. אך בעוד שלגבי כל אדם ייתן עונש מיתה רק על הריגה, הרי שלגבי אב ואם, הראויים ליחס מיוחד מצד האדם, גם הכאה שאין עמה הריגה, גוררת בעקבותיה עונש מוות. שני המקרים האחרונים עוסקים בפגיעה בחירותו של האדם ובכבודו. עצם הסמיכות והשוואת הדינים בין הפגיעה הפיזית לפגיעה הנפשית מלמדת אותנו את חשיבות החופש והחירות של כל אדם, את השלילה בשלטון אדם על אדם ואת החומרה שיש לנהוג כלפי מי שמזלזל בזכות הזולת לחירות ולכבוד. גם כאן ישנה חומרה מיוחדת כשמדובר בפגיעה באב ובאם, ואף פגיעה קטנה יותר בכבודם גוררת אחריה עונש מוות.

3. הפיסקה השלישית מביאה ארבעה מקרים שבהם פגע אדם באדם אחר, וגם הם – 'שניים שהם ארבעה':

מכה את חברו ולא הרגו (או שמת לאחר שהתאווש: 'התהלך בחוץ על משענתו').
מכה עבדו והרגו (הבחנה בין מת מיד: 'תחת ידו', למת לאחר זמן: 'אך אם יום או יומים יעמד').
חבלה בזולדות אישה ללא כוונה
חבלה בעבד וגרימת אובדן לאחד מאבריו.

בדף הסמוך חילקנו את המצוות לשבע פיסקות על פי תוכן ועל פי המבנה. על מקומה של הפיסקה הראשונה נדון בהמשך, אך החל מן הפיסקה השנייה ניתן להבחין בסדר ההולך מן החמור אל הקל. התורה פותחת במקרים בהם הדין הוא 'מות יומת' (על סדר המקרים בפיסקה זו – ראה להלן).

הפיסקה השלישית דנה במקרים בהם אדם פגע באדם אחר וגרם לו חבלה (על סדר המקרים בפיסקה זו – ראה להלן).

הפיסקה הרביעית דנה בשורר שהרג אדם: התוצאה אמנם חמורה מן המתואר בפיסקה הקודמת, אך האשמה והאחריות של הבעלים חמורה פחות.

הפיסקה החמישית דנה במקרים בהם ניזוק רכוש על ידי דבר שברשותו או על ידי: במקרים הראשונים (בור, שור, גנב) נגרם הנזק לבעלי חיים, ובהמשך (שן, רגל, אש) נגרם הנזק לצומח.

הפיסקה השישית דנה בשומרים ובחייביהם, כאשר תחילת הסיפור איננה שלילית (הפקדה, השאלה, השכרה), והתקלה אירעה תוך כדי הביצוע.

הפיסקה השביעית אינה קשורה בקדמותה, והיא דנה ביחסים פגומים בין גבר לאשה.

נבאר בקצרה את מקומם וסדרם של שלוש הפיסקות הראשונות.

1. הפיסקה הראשונה עוסקת בדיני עבד ואמה. אין זה מקרה, שמיד לאחר המעמד המרשים בהר סיני ולאחר ההדגשות שקיבלו ישראל על איסור עבודה זרה (בסוף פרשת יתרו, כ' יט-כג) פותחת התורה את פירוט המשפטים בדיני עבד ואמה, החלשים שבחברה. חברה צודקת וערכית, חברה האמורה להיות 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', חייבת לדעת לנהוג באופן מוסרי וצודק באלה שאין להם, באלה שנאלצו להפוך לזמן מוגבל לעבדים, כדי לצאת מן המצוקה אליה נקלעו. התורה מודעת לפערים שבחברה,

המשכן וכליו - סדר ומשמעות (פרקים כ"ה-מ')

דגם א':

1. ציווי ה' למשה (כ"ה א – ל"א יז):

שבת	מינוי בצלאל ואהליאב	קטורת	שמן המשחה	כיור	מחצית השקל	מזבח הקטורת	קידוש המזבח (עולת התמיד)	בגדי הכהונה	ציווי על חלקת נר התמיד	חצר המשכן ומסך החצר	מזבח העולה	מסך	פרוכת	כיסויי המשכן וקרשיו	מנורה	שולחן	כפורת	ארון	ציווי על התרומה
	בעלי המלאכה	מאפשרי העבודה					כהונה			חצר המשכן	מחיצות המשכן			קודש		קודש הקודשים			
השלמות למשכן ולעבודה בו							המשכן והעבודה בו												

דגם ב':

2. ציווי משה לעם (ל"ה א-יט):

שבת	ציווי על התרומה	הזמנת המבצעים	כיסויי המשכן וקרשיו	ארון	כפורת	פרוכת	שולחן	מנורה	מזבח הקטורת	שמן המשחה	קטורת	מסך	מזבח העולה	כיור	חצר המשכן ומסך החצר	בגדי כהונה
-----	-----------------	---------------	---------------------	------	-------	-------	-------	-------	-------------	-----------	-------	-----	------------	------	---------------------	------------

3. עשיית המשכן (ל"ה כא – ל"ט לב):

הבאת התרומה	מינוי והזמנת המבצעים	כיסויי המשכן וקרשיו	פרוכת	מסך	ארון	כפורת	שולחן	מנורה	מזבח הקטורת	שמן המשחה	קטורת	מזבח העולה	כיור	חצר המשכן ומסך החצר	בגדי כהונה
-------------	----------------------	---------------------	-------	-----	------	-------	-------	-------	-------------	-----------	-------	------------	------	---------------------	------------

4. הבאת המשכן למשה (ל"ט לג-מג):

כיסויי המשכן וקרשיו	פרוכת	ארון	כפורת	שולחן	מנורה	מזבח הקטורת	שמן המשחה	קטורת	מסך	מזבח העולה	כיור	חצר המשכן ומסך החצר	בגדי כהונה
---------------------	-------	------	-------	-------	-------	-------------	-----------	-------	-----	------------	------	---------------------	------------

5. ציווי הקמת המשכן (מ' א-טז):

כיסויי המשכן וקרשיו	ארון	פרוכת	שולחן	מנורה	מזבח הקטורת	מסך	מזבח העולה	כיור	חצר המשכן ומסך החצר	משיחה בשמן המשחה	משיחה בשמן המשחה	הלבשת הכהנים
---------------------	------	-------	-------	-------	-------------	-----	------------	------	---------------------	------------------	------------------	--------------

6. הקמת המשכן (מ' יז-לג):

כיסויי המשכן וקרשיו	ארון	כפורת	פרוכת	שולחן	מנורה	מזבח הקטורת	מסך	מזבח העולה	כיור	חצר המשכן ומסך החצר	הכשרת הכהנים באה להלן, ויקרא ח'-ט'
---------------------	------	-------	-------	-------	-------	-------------	-----	------------	------	---------------------	------------------------------------

1. ההבדלים בין הרשימות

שש הרשימות שבהן מופיע פירוט של המשכן וכליו, נחלקות לשני דגמים עיקריים:

1. דגם א' – הרשימה הראשונה

בציווי ה' למשה מסודרים הדברים על פי חשיבותם, ייעודם ותפקידם של הכלים (הסדר הפנימי של רשימה זו יוסבר להלן, בסעיף 2, באופן מפורט).

2. דגם ב' – הרשימות האחרות

הדברים מופיעים לפי מיקומם במשכן. [ברשימה השלישית והרביעית נמצאת הפרוכת, (ובשלישית גם המסך), שלא במקומה, כנראה, בגלל הדמיון בינה לבין יריעות המשכן].

חלוקה זו יכולה להסביר כמה הבדלים שקיימים בין שני הדגמים: ברשימה הראשונה מופיע מבנה המשכן לאחר הכלים הפנימיים: ארון וכפורת, שולחן ומנורה, ובשאר הרשימות לפנייהם, כמתבקש מסדר הבנייה: קודם המבנה ורק אחר כך הכלים.

ב. ברשימה הראשונה מזבח הקטורת אינו מופיע בין הכלים הפנימיים אלא לאחר פסוקי החתימה (כ"ט מג-מו) כמו שיוסבר להלן. בשאר הרשימות הוא משולב בין הכלים הפנימיים על פי מיקומו במשכן.

ג. ברשימה הראשונה מופיע הכיור בין השלמות, ובשאר הרשימות הוא משולב בין תיאור המזבח לתיאור החצר, על פי מיקומו.

ד. ברשימה הראשונה מופיעים מינוי בצלאל והשבת (זהות האומנים והזמן שיש לשבות בו מן המלאכה) בסוף הרשימה, שהרי זו מסודרת על פי הייעוד והחשיבות של הדברים. ברשימה השנייה מופיעים עניינים אלה בפתחה, שהרי זו מסודרת על פי סדר העבודה, ואי אפשר להתחיל בה מבלי לקבוע את כלליה.

2. סדר הרשימה הראשונה

רשימה זו מסודרת על פי החשיבות, ובדרך כלל ישנה התאמה בין המיקום לחשיבות, וכל הפנימי מחברו חשוב ממנו. תשומת הלב צריכה להיות מופנית אל אותם דברים, שלכאורה, נמצאים שלא במקומם, והם יתבארו להלן.

הכלים הפנימיים

א. ארון וכפורת – מקום הנחת לוחות העדות, המקום ממנו עתיד ה' לדבר עם משה (כ"ה כא-כב), זהו בעצם עיקרו של המשכן

ולבו, ועל כן ראוי לפתוח בו.

ב. שולחן ומנורה – כלי השרת העיקריים, המעניקים למשכן הגדרה של בית, כשעל השולחן מונח לחם (כ"ה ל), ובמנורה מועלים נרות (כ"ה לז).

(על היחס בין שני זוגות הכלים: ארון – כפורת, שולחן – מנורה, ראה בהמשך.)

המבנה

רק לאחר הכלים החשובים מופיע הציווי על המבנה שישימש להם מסגרת. גם בחלק זה, קודמים היריעות והכיסויים לקרשים המיועדים לשאת אותם. המחיצות החותמות חלק זה, באות לתחום את האזורים השונים. כל אלה מופיעים לפי סדר חשיבותם.

א. היריעות התחתונות – הן הנקראות 'משכן' (ראה: כ"ו א, ו, ז), הן שנראות מבפנים, והן שעשויות מן החומרים החשובים: תכלת, ארגמן, תולעת שני ושש – מעשה חושב.

ב. יריעות עזים – שימשו 'אוהל' על 'המשכן' (ראה: כ"ו ז, יא), וכנראה חשיבותן פחותה.

ג. כיסוי עור – שימש 'מכסה' 'אוהל' (ראה: כ"ו יד). ד. קרשים – תפקידם לשאת את 'המשכן' (=היריעות התחתונות) ואת כיסוייו (ראה: מ' יח-יט).

ה. פרוכת – תפקידה לחצוץ בין החדר הפנימי (=קודש הקודשים) לחדר החיצוני (=קודש).

ו. מסך – תפקידו לחצוץ בין המבנה לחצר.

החצר

לאחר שהושלם המשכן (הכלים והמבנה), מתוארת החצר, שחשיבותה פחותה, וגם כאן הכלי החשוב קודם למסגרת:

א. מזבח העולה – הכלי שעמד מחוץ למשכן, ועליו נעשתה רוב עבודת הקורבנות.

ב. קלעי החצר ומסך פתח החצר – משמשים מסגרת וגבול לחצר ולאשר בה.

כהונה

עד כה עסקנו במשכן עצמו על כל דרגותיו, ולפני החתימה מופיעים העובדים במשכן ועבודתם:

א. העלאת נר התמיד בידי אהרן ובניו.

ב. בגדי אהרן ובניו.

ג. קידוש המשכן והכוהנים לתפקידם ולעבודתם (=שבעת ימי המילואים).

ד. קידוש המזבח והעבודה הבסיסית – עולת התמיד.

חתימה

"ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי... ושכנתי בתוך בני ישראל.. אני ה' אלהיהם". (כ"ט מג-מו)

השלמות למשכן ולעבודה בו

לאחר שהושלמה המסגרת להשראת השכינה, מופיעים ציוויים, שמאפשרים את בניית המשכן, את העבודה בו ואת השראת השכינה.

א. מזבח הקטורת – מיקומו של הציווי על מזבח הקטורת מלמד אותנו, כי אין הוא דומה לשולחן ולמנורה, אף שעמד סמוך להם. מן האמור בעבודת יום הכיפורים (ויקרא ט"ז) נראה, כי הקטורת נועדה לאפשר לאדם להימצא קרוב לשכינה, והיא משמשת מעין מסך וחציצה בין השכינה לאדם. ביום הכיפורים, כאשר העבודה מתבצעת לפני ולפנים, יש להקטיר את הקטורת במקום ההוא. מזבח הקטורת הוא הכלי עליו מוקטרת הקטורת, שבאה לאפשר את העבודה לצד השכינה, אך אין היא חלק מהגדרת הבית. כאשר מתבצעת עבודת הקטורת במקום אחר – אין צורך במזבח, ודי במחתה ובגחלים (כך ביום הכיפורים וכך במגפה אחרי מרידת קורח ועדתו, במדבר י"ז יא-טו).

ב. מחצית השקל – לצורך הכנת האדנים שעמדו בתחתית הקרשים, נערכה מגבית מיוחדת של מחצית השקל (ל"ח כה-כז), בעוד ששאר הכלים נבנו מחומרים שניתנו כתרוומות ובהתנדבות.

ג. הכיור – גם בכיור, כבמזבח הקטורת שנוצר לעיל, לא בוצעה עבודה, אלא הוא היה כעין 'מכשיר' לעבודה, שהרי ללא קידוש ידיים ורגליים לא היו הכוהנים רשאים לגשת לעבודה.

ד. שמן המשחה – אף הוא אינו חלק מכלי המשכן, ואף הוא מעין 'מכשיר', שהרי ללא משיחה בשמן זה לא יתקדשו הכלים, הבגדים והכוהנים לתפקידם.

ה. הקטורת – מעמדה של הקטורת הובהר לעיל בדיון על מזבח הקטורת, שלא הוזכרה בנייתו יחד עם שאר הכלים. הזכרת הקטורת בסוף יוצרת מסגרת לחמש השלמות:

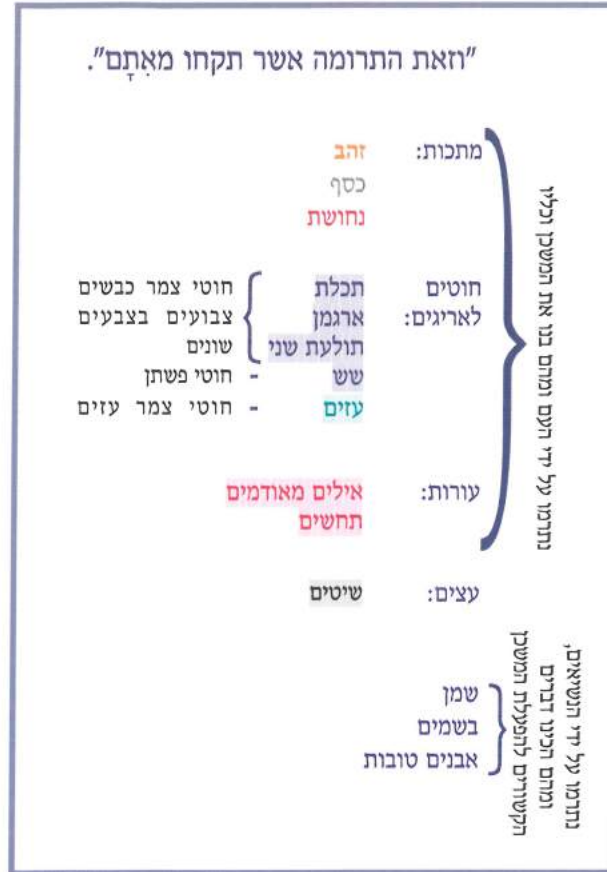
מזבח הקטורת – השלמה לקודש (זהב)

מחצית השקל – השלמה למבנה המשכן (כסף)

הכיור – השלמה לחצר (נחושת)

שמן המשחה – השלמה כללית למשכן ולכליו

הקטורת – השלמה להשלמת הקודש.

את החומרים שנתרמו להכנת המשכן וכליו ובגדי הקודש, מתארת התורה בשלושה מקומות:

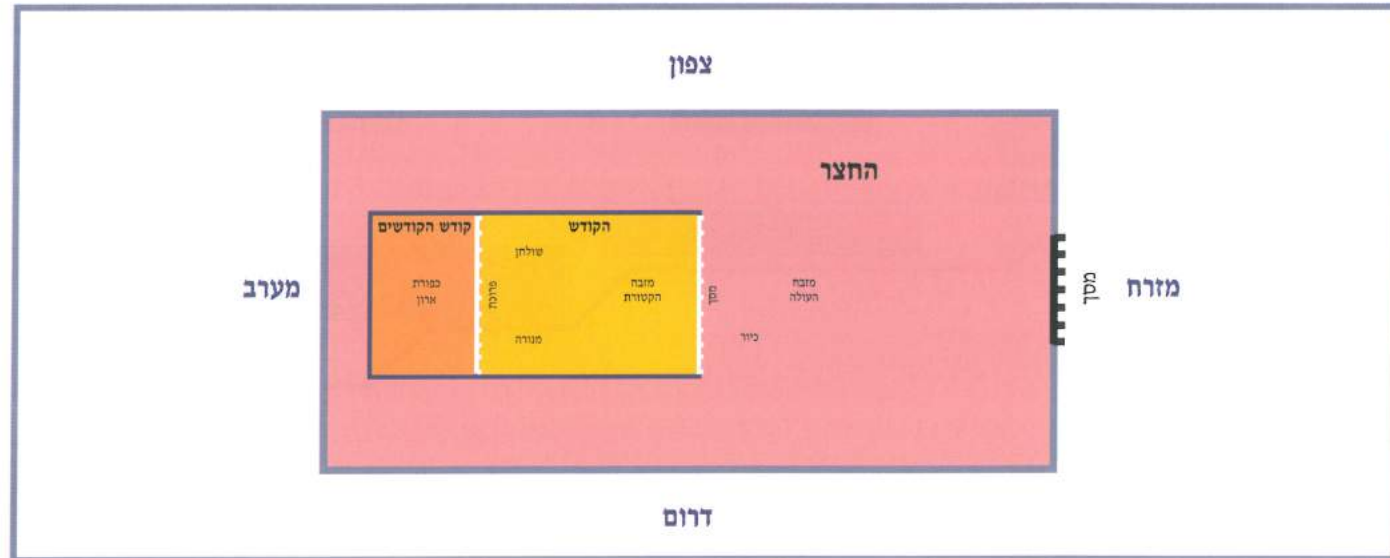
א. בציווי ה' למשה (כ"ה א-ז).
 ב. בציווי משה לעם (ל"ה ד-ט).
 ג. בתיאור הבנייה (ל"ה כא-כט).

במסגרת הובאו החומרים לפי סדרם בציווי (בתיאור הביצוע קיימים שינויים קלים). עיון ברשימת החומרים מגלה, שסדרם משקף את סדר חשיבותם, כפי שבא לידי ביטוי במבנה המשכן: מן הפנים אל החוץ.

- הזהב** - מייחד את קודש הקודשים ואת הקודש (כולל קרסי היריעות הפנימיות של הגג).
הכסף - ממנו עשו את אדני (=בסיסי) הקרשים של קודש הקודשים ושל הקודש.
הנחושת - מייחדת את החצר (כולל קרסי היריעות החיצוניות של הגג ואדני עמודי המסך).
התכלת, הארגמן, תולעת השני והשש - מהם עשו את מחיצות הפתחים (פרוכת ומסכים) וכן את היריעות הפנימיות של הגג.
העזים - מהן עשו את היריעות החיצוניות של הגג.
עורות האילים והתחשים - היו המכסה העליון של הגג.
עצי השיטים - חותמים את הרשימה, והם משולבים בכל חלקי המשכן.

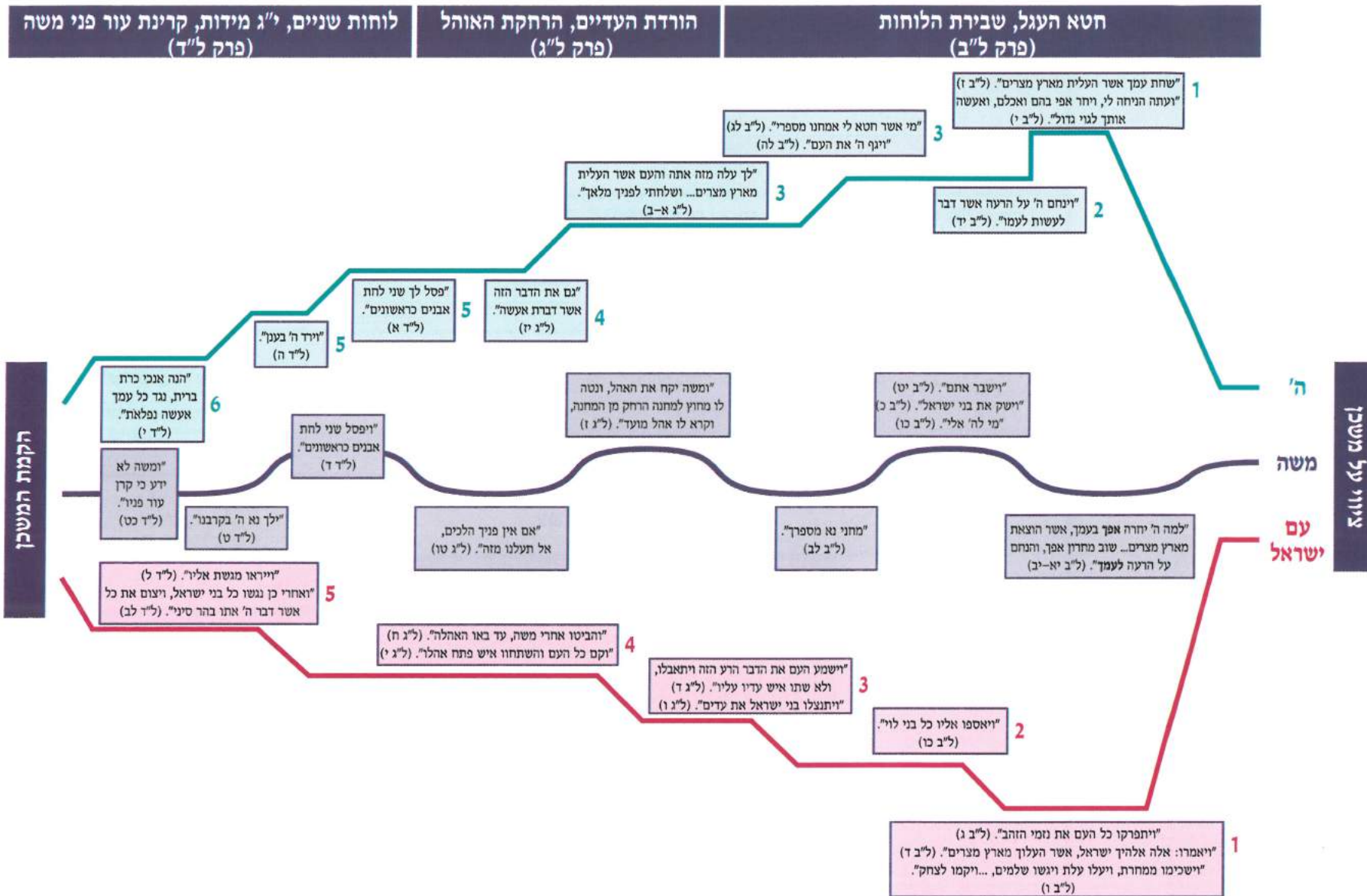
סדר התרומה ומשמעותה

קודש הקודשים		הקודש		החצר		
ארון	שולחן	מזבח הקטורת	כיור	מזבח העולה	כלים	
עצי שיטים מצופים זהב ומעליו	עצי שיטים מצופים זהב	עצי שיטים מצופים זהב	נחושת	עצי שיטים מצופים נחושת		
כפורת	מנורה				מחיצות	דפנות
זהב	זהב	קרשים	קלעים (=וילונות) שש משזר תלויים בעמדים	נחושת		אדנים
תכלת ארגמן ותולעת שני ושש משזר נתונה על עמודי עצי שיטים מצופים זהב הניצבים על אדני כסף.	פרוכת	מסך	מסך	חומרים כפרוכת, תלוי על עמודים הניצבים על אדני נחושת, יתדות מנחושת.	פתח	
עשר יריעות שש משזר תכלת וארגמן ותולעת שני שחוברו בקרסי זהב.						משכן (פנימי)
אחת עשרה יריעות עזים שחוברו בקרסי נחושת.						גג
עורות אילים מאודמים ועורות תחשים.						מכסה לאוהל (עליון)

תשובה וסליחה לאחר חטא העגל (פרקים ל"ב-ל"ד)

"ואתנפל לפני ה'... וישמע ה' אלי גם בפעם הקוא". (דברים ט' יח-יט)

התרשים מציג את יחסי הקרבה והריחוק בין ה' ובין עם ישראל בתקופה שלאחר חטא העגל ואת פעילותו של משה כמתווך בין ה' לעמו. העליות והירידות של הקווים מבטאות את ההתקרבות וההתרחקות בין הצדדים.

1. התרשים פותח בנתק הכמעט מוחלט בין ה' לישראל, והוא מתאר את ההתקרבות ההדרגתית וההדדית עד לנתינת הלוחות השניים ולבניית המשכן.
2. מקום מרכזי בתרשים, כמו גם בהתרחשויות, ממלא משה רבנו. משה שימש כמתווך, שעמד לפני ה' בתביעה ובתפילה כאשר הוא ייצג את ישראל, וכמוכיה ומעניש את ישראל, כאשר הוא ייצג את ה'. העליות והירידות בקו המתאר את משה מבטאות את תפקידו המיוחד, ומלמדות על יכולתו לייצג בכל פעם את עמדותיו של הצד השני. התרשים מראה, שפעולותיו של משה הן שהביאו לתשובת העם ולסליחת ה'.
3. המספרים שליד המשבצות מבטאים את השלבים השונים של ההתקרבות, כפי שמפורט בהמשך.
4. המשבצות הנמצאות מתחת לקו המתאר את עמדת משה מבטאות התקרבות לעם ישראל, והמשבצות מעל הקו מבטאות התקרבות לעמדת ה'. כך גם ביחס למיקום המשבצות בקווים האחרים.

שלבים בתשובת עם ישראל

- החטא**
1. ניכרת פעילות רבה של כל העם בשעת החטא: "ויקהל העם", "ויאמרו", "ויתפרקו", "וישכימו ממחרת, ויעלו עלת".
 2. אל מול הפעילות של משה נשאר רוב העם פאסיבי, ורק בני לוי נענו לקריאת משה: "מי לה' אלי".
 3. בעקבות גזרת ה' שלא ילך עם ישראל, העם התאבל והוריד את העדיים, שהזכירו את החטא (נתינת נזמי הזהב לעגל).
 4. כאשר הרחיק משה את אוהלו, גילה העם רגשות יראה וכבוד ורצון אמיתי לשוב ולהתקרב.
 5. לאחר שירד משה עם הלוחות השניים, התקרב העם באופן ממשי על מנת לשמוע את צו ה'.
- תיקון החטא**
- בפרשיות המשכן שוב ניכרת פעילות רבה אצל בני ישראל תוך נכונות לתת מרכושם הפרטי, לתקן את החטא ולחזור בתשובה. (ל"ה כא-כט, ל"ו ה-ו).

שלבים בסליחת ה' לעם ישראל

- התגובה לחטא**
1. ה' ביקש לכלות את ישראל ולגדל את משה.
 2. בזכות תפילת משה נמנע ה' מלכלות את ישראל.
 3. גם לאחר מעשי התיקון של משה ולאחר תפילתו השנייה, סירב ה' ללכת עם ישראל ולשכון בתוכם, אולם לא היה זה עוד ניתוק מוחלט. ה' הבטיח למשה לשלוח מלאך, שיסייע לעם לכבוש את הארץ.
 4. ה' נעתר לתחינת משה, והודיע לו שילך אִתָּם וישרה שכנתו בתוכם.
 5. ה' ציווה להכין לוחות חדשים, ולימד את משה את דרכי התשובה – י"ג מידות הרחמים.
 6. ה' כרת ברית מחודשת עם ישראל. ברית זו מקבילה לברית המופיעה בפרשת משפטים, קודם לציווי המשכן.
- חזרה למצב שקדם לחטא**
- ציוויי המשכן שאמר משה לישראל בפרשת ויקהל, מהווים המשך ישיר לצו ה' בפרשת תרומה, ומבטאים יותר מכול את הסליחה ואת החזרת המצב לקדמותו.

פעילותו של משה כמתווך

משה מול ה'

- א. בדבריו לאחר החטא התנער ה' מזיקתו לישראל: "לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים" (ל"ב ז). התנתקות זו הייתה תגובה למעשי ישראל ולדבריהם בחטא העגל: "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים", וכן: "אלה אלהיך ישראל אשר העלונך מארץ מצרים" (ל"ב א, ד). משה בתחנונו ביקש להחזיר את המצב לקדמותו: "למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים... שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך". ואמנם, לאחר התפילה הראשונה של משה נאמר: "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו" (ל"ב יד).
- ב. לאחר החטא הציע ה' למשה להתנתק מעם ישראל ולהתחיל מחדש: "ואעשה אותך לגוי גדול" (ל"ב ט). משה התנגד והתבטא בהריפות: "מחני נא מספרך" (ל"ב לב), "אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה" (ל"ג טו). בסופו של דבר ביקש משה להתקרב אל ה' ולדעת את דרכיו, אולם קרבה זו לא באה על חשבון ישראל, אלא אדרבא, סייעה לישראל לקבל סליחה מה', ואף נתנה בידם את הכלים לבקשת הסליחה – י"ג מידות.

משה מול העם

- משה הצליח לרומם את עם ישראל מן המצב הרוחני הירוד שהיה נתון בו על ידי תהליך חינוכי, שהיו בו מרכיבים שונים.
- א. התגובה הראשונה של משה לחטא הייתה כבר על ההר. משה התחנן לפני ה' והגן על העם. לעומת זאת, כשעמד לפני העם החוטא, הוא הגיב כאילו אינו יודע דבר. שבירת הלוחות נועדה, ככל הנראה, לזעזע את העם ולהמחיש לו ללא מילים את גודל השבר ואת מצבו הירוד. לאחר מעשה רב רושם זה יכול היה משה לבער את הנגע על ידי שרפת העגל, השקיית העם והריגת שלושת אלפי החוטאים.
 - ב. מכאן ואילך לא נזקק משה לאמצעים תקיפים מעין אלו. הרחקת האוהל מן המחנה ועור פניו הקורן הביאו את העם להרגשת יראה וכבוד ולנכונות לקבל מחדש את צו ה'.

הכלים בקודש ובקודש הקודשים

ועשו **ארוך עצי שטים**,
אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו.
וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו,
ועשית עליו זר זהב סביב.

ויצקת לו **ארבע טבעת זהב**,
ונתתה על ארבע פעמתי,
ושתי טבעת על צלעו האחת
ושתי טבעת על צלעו השנית.
ועשית בדי עצי שטים וצפית אתם זהב.
והבאת את הבדים בטבעת על צלעת הארץ לשאת את הארץ בהם.
בטבעת הארץ יהיו הבדים לא יסרו ממנו.
ונתת אל הארץ את העדת אשר אתן אליך.
ועשית **כפרת זהב טהור**,
אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה.
ועשית שנים כרבים זהב,
מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת.

ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה,

מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני קצותיו.

והיו הכרבים **פרשי כנפים למעלה**,
סככים בכנפיהם על הכפרת,
ופניהם איש אל אחיו,
אל הכפרת יהיו פני הכרבים.
ונתת את הכפרת על הארץ מלמעלה,
אל הארץ תתן את העדת אשר אתן אליך.
ונועדתי לך שם, ודברתי אֶתך מעל הכפרת
מבין שני הכרבים אשר על ארץ העדת,
את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל.

ועשית **שלחן עצי שטים**,
אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קמתו.
וצפית אתו זהב טהור,
ועשית לו זר זהב סביב.
ועשית לו מסגרת טפח סביב,
ועשית זר זהב למסגרתו סביב.
ועשית לו **ארבע טבעת זהב**,
ונתת את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו.
לעמדת המסגרת תהיין הטבעת, לבתים לבדים לשאת את השלחן.
ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב, ונשא בם את השלחן.
ועשית קערותיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר יסך בהן,
זהב טהור תעשה אתם.
ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד.

ועשית **מנרת זהב טהור.**

מקשה תיעשה המנורה
ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו.
וששה קנים יצאים מצדיה,
שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני...
כפתריהם וקנתם ממנה יהיו,
כלה מקשה אחת זהב טהור.
ועשית את נרתיה שבעה והעלה את נרתיה,

והאיר על עבר פניה.
ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור.
כזר זהב טהור יעשה אתה, את כל הכלים האלה.
וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר.

המעלות בקודש ותפקיד הכוהנים

מעלת החלקים השונים במשכן טמונה בייעודם. קודש הקודשים היה המקום שממנו דיבר ה' עם משה (כ"ה כב), הקודש והחצר היו מקום עבודת הכוהנים: בשולחן, במנורה, במזבח הקטורת ובמזבח העולה. אל החצר, שמעלתה פחותה, הורשו גם ישראל להיכנס לצורך עבודת הקורבנות.

מעלת החלקים השונים מתבטאת במספר אופנים:

א. חלוקה ליחידות

קודש הקודשים, הקודש והחצר מסודרים בסדר החשיבות מן הפנים אל החוץ (וכן הוא בסדר היריעות המכסות, התיאור הוא מן היריעות הפנימיות אל הכיסויים החיצוניים).

ב. החומר הבולט בנייה

זהב – לקודש הקודשים ולקודש, הנחושת – לחצר.

ג. הכלים

מעלת קודש הקודשים, העדיפה על מעלת הקודש, באה לידי ביטוי בתיאור הכלים המצויים בתוכו. הטבלה הסמוכה מציגה את הזיקה ההדוקה הקיימת בין הארון לשולחן (עצי שיטים מצופים זהב, זר זהב, ארבע טבעות ובדים) ובין הכפורת למנורה (זהב טהור, מקשה, פנייה מן הקצוות אל האמצע). הדמיון הרב מלמד על הזיקה הקרובה בין שני החדרים שבתוך האוהל, וממנו ניתן לעמוד גם על ההבדל הבולט ביניהם:

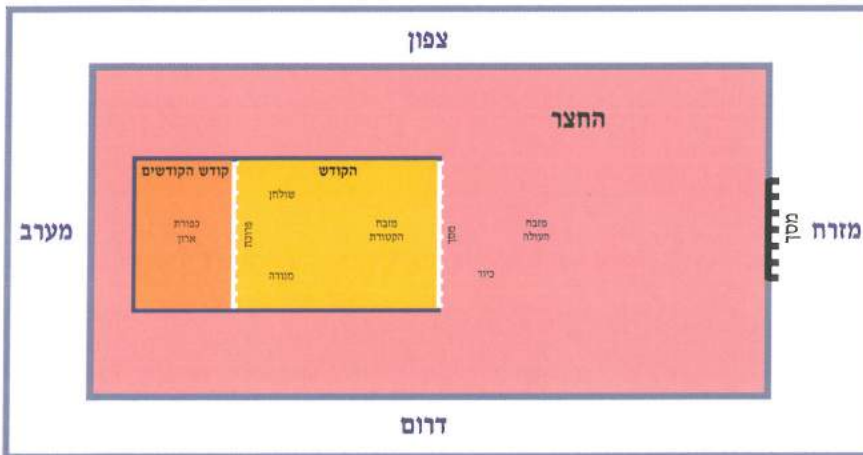
הארון והכפורת בקודש הקודשים מאוחדים ככלי אחד, כי דיבור ה' אל האדם יכול לאחד כוחות שונים למהות אחת (שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו). בקודש נפרדים השולחן והמנורה לשני כלים, כי עבודת האדם את ה', גם במעלתה הגבוהה ביותר, אינה מסוגלת לאחדות שלמה של הכוחות השונים, והיא מצריכה לתת ביטוי נפרד לכל אחד מהם (וראה עוד בדעת מקרא' לשמות, עמ' רע"ט-רפ"ב).

ד. הכוהנים המשמשים בקודש

הכוהנים שנעו בעבודתם בין החצר לקודש, חיברו בין העם, שבא למשכן ולא הורשה להיכנס לתוכו (מעבר לחצר) ובין הקודש.

הכתובים המתארים את בחירת הכוהנים, את בגדיהם ואת עבודתם מבטאים רעיון זה בדרכים שונות:

1. "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל" (כ"ח א).
2. "שמת את שתי האבנים על כתפת האפד אבני זכרון לבני ישראל, ונשא אהרן את שמותם לפני ה' "
3. "ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבאו אל הקדש, לזכרון לפני ה' "
4. "ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים, והיו על לב אהרן בבאו לפני ה', ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני ה' "
5. "והיה [הציץ] על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים, אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה' "
6. "והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא, ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם תרומתם לה' "

הבנה זו של תפקיד הכוהנים ביחס אל העם ואל הקודש, מבהירה מספר נקודות נוספות:

- א. הספק בגמרא (נדרים ל"ה ע"ב) האם הכוהנים הם 'שלוחי דידן' (שלנו, בני ישראל) או 'שלוחי דשמיא' (של שמיים, ה') עולה מן הכתובים שהבאנו לעיל.
- ב. החושן והאפוד המחוברים זה לזה, "ולא יזח החשן מעל האפוד" (כ"ח כח), הם מהבגדים החשובים של הכהן הגדול. החושן מבטא את דבר ה' הבא אל האדם, והאפוד מבטא את הלבוש האנושי לפני ה'. חיבור זה הוא ביטוי נוסף לתפקיד הכוהנים.
- ג. עבודת הכוהנים הכתובה בתורה, מיועדת לכלל ישראל. כך מדגישה התורה, שהכוהנים אינם "כת סודית", שפעילותה והלכותיה נעלמים, כפי שהיה מקובל בעמים אחרים, אלא הם שותפים לעבודת הקודש של ישראל לפני ה'.

המעלות בקודש ותפקיד הכוהנים

מעלת החלקים השונים במשכן טמונה בייעודם. קודש הקודשים היה המקום שממנו דיבר ה' עם משה (כ"ה כב), הקודש והחצר היו מקום עבודת הכוהנים: בשולחן, במנורה, במזבח הקטורת ובמזבח העולה. אל החצר, שמעלתה פחותה, הורשו גם ישראל להיכנס לצורך עבודת הקורבנות.

מעלת החלקים השונים מתבטאת במספר אופנים:

א. חלוקה ליחידות

קודש הקודשים, הקודש והחצר מסודרים בסדר החשיבות מן הפנים אל החוץ (וכן הוא בסדר היריעות המכסות, התיאור הוא מן היריעות הפנימיות אל הכיסויים החיצוניים).

ב. החומר הבולט בבנייה

זהב – לקודש הקודשים ולקודש, הנחושת – לחצר.

ג. הכלים

מעלת קודש הקודשים, העדיפה על מעלת הקודש, באה לידי ביטוי בתיאור הכלים המצויים בתוכו. הטבלה הסמוכה מציגה את הזיקה ההדוקה הקיימת בין הארון לשולחן (עצי שיטים מצופים זהב, זר זהב, ארבע טבעות ובדים) ובין הכפורת למנורה (זהב טהור, מקשה, פנייה מן הקצוות אל האמצע). הדמיון הרב מלמד על הזיקה הקרובה בין שני החדרים שבתוך האוהל, וממנו ניתן לעמוד גם על ההבדל הבולט ביניהם:

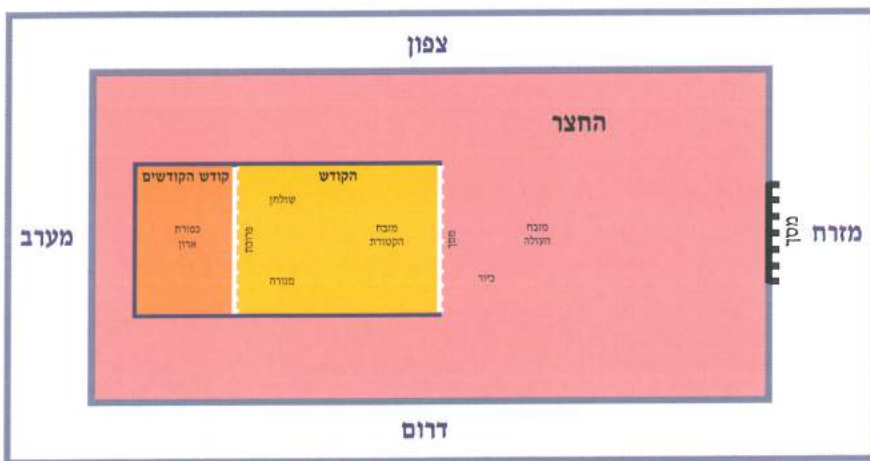
הארון והכפורת בקודש הקודשים מאוחדים ככלי אחד, כי דיבור ה' אל האדם יכול לאחד כוחות שונים למהות אחת (שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו). בקודש נפרדים השולחן והמנורה לשני כלים, כי עבודת האדם את ה', גם במעלתה הגבוהה ביותר, אינה מסוגלת לאחדות שלמה של הכוחות השונים, והיא מצריכה לתת ביטוי נפרד לכל אחד מהם (וראה עוד ב'דעת מקרא' לשמות, עמ' רע"ט-רפ"ב).

ד. הכוהנים המשמשים בקודש

הכוהנים שנגעו בעבודתם בין החצר לקודש, חיברו בין העם, שבא למשכן ולא הורשה להיכנס לתוכו (מעבר לחצר) ובין הקודש.

הכתובים המתארים את בחירת הכוהנים, את בגדיהם ואת עבודתם מבטאים רעיון זה בדרכים שונות:

1. "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל" (כ"ח א).
2. "ושמת את שתי האבנים על כתפת האפד אבני זכרון לבני ישראל, ונשא אהרן את שמותם לפני ה'." (כ"ח יב).
3. "ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבאו אל הקדש, לזכרון לפני ה'." (כ"ח כט).
4. "ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים, והיו על לב אהרן בבאו לפני ה', ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני ה'." (כ"ח ל).
5. "והיה [הציץ] על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים, אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'." (כ"ח לח).
6. "והיה לאהרן ולבניו חלק עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא, ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם תרומתם לה'." (כ"ט כח).

הבנה זו של תפקיד הכוהנים ביחס אל העם זאל הקודש, מבהירה מספר נקודות נוספות:

- א. הספק בגמרא (נדרים ל"ה ע"ב) האם הכוהנים הם 'שלוחי דידן' (שלנו, בני ישראל) או 'שלוחי דשמיא' (של שמיים, ה') עולה מן הכתובים שהבאנו לעיל.
- ב. החושן והאפוד המחברים זה לזה, "ולא יזח החשן מעל האפוד" (כ"ח כח), הם מהבגדים החשובים של הכהן הגדול. החושן מבטא את דבר ה' הבא אל האדם, והאפוד מבטא את הלבוש האנושי לפני ה'. חיבור זה הוא ביטוי נוסף לתפקיד הכוהנים.
- ג. עבודת הכוהנים הכתובה בתורה, מיועדת לכלל ישראל. כך מדגישה התורה, שהכוהנים אינם "כת סודית", שפעילותה והלכותיה נעלמים, כפי שהיה מקובל בעמים אחרים, אלא הם שותפים לעבודת הקודש של ישראל לפני ה'.

